

Dr. sc. Željko Karula
suradnik Zavoda HAZU Bjelovar
Banovine hrvatske 26 b, Bjelovar
historik2000@gmail.com

Primljeno/Received: 16.7.2020.
Prihvaćeno/Accepted: 30.7.2020.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.4.4.18>

UDK 355.311(497.526)“1991“

105. BRIGADA HRVATSKE VOJSKE IZ BJELOVARA NA ZAPADNO-SLAVONSKOM BOJIŠTU TIJEKOM 1991. GODINE ¹³⁷⁴

Sažetak: Početkom listopada 1991. počinju pripreme unutar 105. brigade Hrvatske vojske iz Bjelovara za kretanje prema zapadno-slavonskom bojištu gdje je vojni pritisak JNA i pobunjenih Srba na hrvatsku obranu bio jak i snažan. Dijelovi brigade dali su važan doprinos oslobađanju prvog oslobođenog mjesta na novljanskom bojištu sela Bu-javice, dok je napad na susjedno okupirano mjesto Lovsku bio neuspješan. Nakon toga je 105. brigada angažirana u operaciji „Orkan-91“ unutar Operativne grupe „Posavina“. Po zamisli te operacije trebalo je spojiti snage Operativne grupe „Posavina“ na potezu Novska – Nova Gradiška, odsjeći Jugoslavensku narodnu armiju i pobunjene Srbe na području Lipika i Pakraca i omogućiti Operativnoj zoni Bjelovar da ih potom uništi. No, usprkos nekim uspješnim potezima i oslobađanja dijelova okupiranog hrvatskoj teritorija (selo Bair) unutar 105. brigade došlo je do značajnih gubitaka u ljudstvu (boj za Trokut), što je brigadu znatno moralno pokolebalo. Iako je bila spremna da zadrži svoje dostignute položaje ona je početkom studenog 1991. po zapovjedi Operativne zone Bjelovar povučena nazad u Bjelovar. Rad na osnovu pokrenutog projekta izrade znanstvene monografije 105. brigade, arhivskih izvora, literature te usmene povijesti (oral history) donosi osnovne podatke o ratnom putu pripadnika 105. brigade koji su se angažirali i borbeno djelovali na tom području.

Ključne riječi: 105 brigada, Bjelovar, zapadno-slavonsko bojište, 1991.

¹³⁷⁴ Ovaj rad je dio projekta znanstvene monografije 105. brigade HV koji financira Županija bjelovarsko-bilogorska i Udruga 105. brigade HV. Nositelj projekta je dr. sc. Željko Karula. S obzirom da je projekt istraživanja ratnog puta 105. brigade u središnjoj fazi istraživanja u ovom radu će se donijeti samo osnovni podaci koji su do sada istraživanjem prikupljeni.

1. Uvod

Težište ovog rada usmjereno je na pregled ratnog djelovanja 105. brigade Hrvatske vojske iz Bjelovara na zapadnoslavonskom bojištu tijekom listopada i studenog 1991. godine. Stoga će se u uvodu dati samo kraći prikaz početka ustroja 105. bjelovarske brigade.

U situaciji sve veće prijetnje širenja pobune hrvatskih Srba i planirane agresije Jugoslavenske narodne armije (JNA) na Hrvatsku radi zauzimanja njenog teritorija hrvatske vlasti počele su sa organiziranjem svojih snaga. U sklopu Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) Republike Hrvatske u travnju 1991. nastaje Zbor narodne garde (ZNG). Začetak hrvatskih oružanih snaga, odnosno nekog oblika vojno-polijskih postrojbi, zbog zakonskih prepreka, počeo je svoje osnivanje pod okriljem MUP-a, ali pod ingerencijom Ministarstva obrane. Pri policijskim upravama, ovisno o njihovoj veličini, počelo je ubrzano osnivanje pričuvnih postrojbi ZNG i samostalnih bataljuna.¹³⁷⁵ Sredinom lipnja 1991. nastaju prve organizacijske konture 105. brigade koje organizira zapovjednik Teritorijalne obrane (TO) Bjelovar Stjepan Budinski i njegov pomoćnik Stanko Štimac, koji uz pomoć ostalih stručnih osoba biraju u kartotekama TO ljude za zapovjedni dio buduće brigade. Početkom lipnja iste godine osnovan je Diverzantski vod pod vodstvom Mirka Pretule koji osigurava zgradu Štaba TO i Sekretarijat za obranu. Čvrsta jezgra brigade osnovana je 28/29. lipnja u Policijskoj upravi Bjelovar. U nju ulaze pričuvni časnici s područja bjelovarske općine: Zvonimir Sabolović, Drago Novosel, Josip Kovačić, Zdenko Ferenčaković, Milan Šestak i Stjepan Kusturin.¹³⁷⁶

Po zapovijedi tadašnjeg ministra obrane Republike Hrvatske Šime Đodana, 29. srpnja 1991. godine donijeta je odluka o formiranju 105. brigade ZNG, a za njezinog zapovjednika imenovan bivši časnik JNA Stjepan Ivanić rodom iz sela Jakopovca nedaleko Bjelovara. Ivanić se već tijekom svibnja 1991. uključio u obrambene i sigurnosne strukture bjelovarske općine.¹³⁷⁷ Brigada je imala sjedište u Bjelovaru, a pokrivala je i područje općina Čazme i Đurđevca. Kao prva postrojba unutar brigade osnovana je 7. kolovoza 1991. „A“ satnija čiji je zapovjednik bio Miroslav Černak.¹³⁷⁸ Dvadeset i pet pripadnika ove satnije je već 14. kolovoza

¹³⁷⁵ Detaljnije u: *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2011., 35.-38.

¹³⁷⁶ Željko, KARAULA, Sudjelovanje 105. brigade Hrvatske vojske iz Bjelovara u obrani Istočne Slavonije (studen 1991. – srpanj 1992.), *Zbornik Domovinski rat i njegovi društveno-ekonomski odrazi na razvoj hrvatskog istoka*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2016., 169.-192.

¹³⁷⁷ Vidi: Željko, KARAULA, Krizni štab Bjelovar (1991.-1992.), *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, br. 8., 2014., 163.-189.

¹³⁷⁸ Miroslav Černak je poginuo zajedno sa još 17 svojih suboraca u sukobu sa pobunjenim Srbima u mjestu Kusunje 8. rujna 1991. godine. <http://kusunje91-93.synthasite.com/spomen-soba.php> (pristup 7. I. 2017.). Prema nekim informacijama ova prva jedinica bila je organizirana i naoružana pod stranačkim okriljem Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) bjelovarske općine. Intervju sa Stjepanom Ivanićem, 20. II. 2017.

po zapovijedi zapovjedništva ZNG-a upućeno u Podravsku Slatinu za ispomoc u obrani toga prostora. Prema Ivaniću, ona je tamo pomagala lokalnim vlastima oko ustrojavanja vojnih jedinica i vršila sigurnost putova.¹³⁷⁹ Dijelovi brigade značajno su doprinijeli osvajanju vojarne JNA u Bjelovaru 29. rujna 1991. godine, kada je u hrvatske ruke dospio značajan arsenal naoružanja.¹³⁸⁰

2. Razdoblje organiziranja 105. brigade ZNG od oslobođenja vojarne u Bjelovaru do odlaska na zapadnoslavonsko bojište

Oslobađanjem vojarne u Bjelovaru te zarobljavanjem velikih količina naoružanja i vojne opreme, stvorili su se uvjeti za kompletnu mobilizaciju postrojbi brigade, tako da je 2. listopada 1991. mobilizirano 338 vojnih obveznika (v/o) oklopne VES-i¹³⁸¹ i formiran Oklopnomehanizirani bataljon (OKMB) 105. brigade Hrvatske vojske, a 5. listopada 1991. mobilizirano 53 v/o za potrebe popune baterije B-176mm, 46 v/o za potrebe samohodne baterije 90mm, 40 v/o za potrebe formiranja minobacačke baterije 120 mm, 49 v/o za potrebe formiranja haubičke baterije 122 mm, 54 v/o za potrebe formiranja baterije LRL 128 mm, a za koje je pokrivenje za pozivanje napravljeno tek 7. studenog 1991. godine. Osim 105. brigade Hrvatske vojske naoružane su tada i druge hrvatske postrojbe u ingerenciji Operativne zone (OZ) Bjelovar. Tako je i Protudiverzantska četa (PDČ) naoružanje i opremu dobila 30. rujna 1991. prigodom svog okupljanja u selu Lug kraj Bjelovara, a zatim na zborištu u Diklenici 6. listopada 1991. Prva ratna baza te čete bio je seoski dom u Šandrovcu. U to vrijeme Protudiverzantsku četu napušta njen dotadašnji zapovjednik Drago Matković koji odlazi na drugu dužnost, a novim zapovjednikom postaje Željko Cepanec.¹³⁸² Drugi dan po ovladavanju vojarnom iz Zagreba stiže zapovjednik zapovjedništva 105. brigade Hrvatske vojske da se ustroji tenkovska bojna i da se s posadama 105. brigade prebaci u roku od dva dana u Dugo Selo i tamo preda pripadnicima gardijske brigade, što je i provedeno. Istovremeno ustrojena je i jedna tenkovska bojna i dodijeljena u sastav u sastav 105. brigade Hrvatske vojske.¹³⁸³

Krajem rujna 1991. Zapovjedništvo Zbora narodne garde za zapadnu Slavoniju preimenovalo je u Zapovjedništvo Operativne zone (OZ) Bjelovar sa sjedištem u Bjelovaru. Pod-

¹³⁷⁹ Intervju autora sa Stjepanom Ivanićem zapovjednikom 105. brigade, 20. II. 2017.

¹³⁸⁰ Vidi: Željko, KARLAU, Osvajanje vojarne JNA „Božidar Adžija“ u Bjelovaru 1991. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 1., 2007, 7.-25.

¹³⁸¹ VES – Vojno-evidencijska specijalnost.

¹³⁸² Mato, ĆURAK, *Mi smo htjeli. Domovinski rat 1990.-1995.*, Poglavarstvo grada Bjelovara: Bjelovar, 2007., 112.

¹³⁸³ Stjepan, IVANIĆ, *Lice i naličje Domovinskog rata*, Udruga 105. brigade Hrvatske vojske, Bjelovar, 2016., 111.

ručje nadležnosti OZ Bjelovar bila su područja općina: Bjelovar, Čakovec, Čazma, Daruvar, Đurđevac, Garešnica, Grubišno Polje, Ivanec, Koprivnica, Križevci, Lipik,¹³⁸⁴ Ludbreg, Novi Marof, Pakrac, Varaždin i Virovitica.¹³⁸⁵ U isto vrijeme Zbor narodne garde preimenovan je u Hrvatsku vojsku, dok je 21. rujna 1991. i dotadašnje Zapovjedništvo Zbora narodne garde preimenovano u Glavni stožer Hrvatske vojske.¹³⁸⁶

Sredinom rujna 1991. počeli su žestoki napadi pobunjenih Srba na naselja na Papuku i Bilogori. U tim napadima su napadnuta mjesta Veliki Grđevac, Jasenovača, Grbavac, Ivanovo Selo, Veliki Zdenci, Daruvar, Veliki i Mali Miletinac, Kravjak, Velika i Mala Maslenjača, a sela Sirač i Badljevinina bila su okružena srpskim snagama. Početkom listopada počele su pripreme Operativne zone Bjelovar za operaciju Otkos-10, odnosno za čišćenje grubišnopolske općine i Bilogore u kojoj su sudjelovale mnoge postrojbe iz područja OZ Bjelovar, pa i iz sastava 105. brigade Hrvatske vojske. Za operaciju su određene sljedeće vojne i policijske snage: 127. brigada HV-a, 19. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizion iz Virovitice, 52. samostalni bataljun i 24. mješoviti artiljerijski divizion iz Daruvara, 57. samostalni bataljun iz Grubišnog Polja, izviđačke čete OZ Bjelovar, čete dragovoljaca iz Koprivnice, vod iz Velikog Trojstva, 34. inženjerska četa iz Čakovca, oklopni vod 105. brigade HV-a iz Bjelovara, SJP „Omega“ iz Bjelovara, policajci iz Virovitice, Grubišnog Polja, Velikog Grđevca i lokalni odredi. Cilj operacije bilo je presijecanje pobunjenog područja na potezima Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje i Virovitica – Miokovićevo – Veliki Bastaji, uništavanje pobunjenika i stavljanje u funkciju prometnice Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje“. „Otkosom“ su hrvatske snage uspjele osloboditi općinu Grubišno Polje, uništiti i protjerati posljednje neprijateljske snage s Bilogore što je bio preduvjet za oslobodjenje prostora Papuka i Psunja („Papuk-91“).¹³⁸⁷

Dana 2. listopada 1991. godine otpočela je domobilizacija tenkovskih posada. Odaziv je bio 100 %. Dana 5. listopada 1991. izvodila se što mobilizacija što domobilizacija ljudi za topničke postrojbe. Budući da je oslobodjenjem vojarne JNA u Bjelovaru zarobljena veća količina topničkih sredstava zapovjednik brigade je odlučio da formira jake topničke postrojbe u 105. brigade Hrvatske vojske, iako ih nije bilo predviđeno po ustroju. Dakle u sastav brigade ušao

¹³⁸⁴ Iako se tako navodi u izvoru Lipik tada nije bio općina.

¹³⁸⁵ Davor, MARIJAN, Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv. 8., 2014., 21., Arhiv Stjepana Ivanića (ASI), GSHV, Zapovijed klasa: 8/91-01/60, ur. br. 5120-02-91-1, 28. 9. 1991.

¹³⁸⁶ Davor, MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992., Rađanje države*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2017., 227.

¹³⁸⁷ Franjo, KOVAČEVIĆ, Đuro, CRKVENAC, Vojna operacija Otkos – 10: Planiranje, izvođenje i rezultati, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv. 8., 2014., 477.-480. Detaljnije u: Anđelko, MIJATOVIĆ, *Otkos-10: prva uspješna oslobodilačka operacija Oružanih snaga Republike Hrvatske u Domovinskom ratu*, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Republike Hrvatske – Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2011.

je potpuno po ustroju popunjen ljudstvom i tehnikom OKMB 105. brigade Hrvatske vojske. To je prvi oklopni bataljun formiran u Hrvatskoj vojsci. U svom sastavu je imao 31 tenk T-55 i 19 transportera BVP. Po formiranju užurbano se radilo na osposobljavanju tehnike te izvlačenju MTS iz vojarne u šumi Bedenik, a preko Ureda za obranu vršila domobilizacija ljudstva i pripreme za borbenu uporabu.¹³⁸⁸

Istog dana 5. listopada 1991. dolazi zapovijedi Ministarstva obrane RH po kojoj je trebalo hitno ustrojiti haubičku bateriju 122 mm „Gvozdik“, minobacačke baterije 120 mm i samohodne baterije 90 mm.¹³⁸⁹ Pored postrojbi koje su formirane po ustroju brigade, formirane su još i slijedeće topničke postrojbe, što je uvjetovano velikim količinama zapljenjenog topničkog naoružanja po padu vojarni na teritoriju i to:

Formirane su slijedeće postrojbe: samohodna haubička baterija „Gvozdik“ S 122 (6 oruđa), samohodna baterija SO 90 (6 oruđa), bitnica topova T-12 (6 oruđa), bitnica topova B-1 (4 topa B-1 i 2 ZIS 78mm), bitnica MB 120mm (6 kom), bitnica LRL (8 kom) i VBR 128 mm, što je bio ekvivalent topničkih snaga dva vrlo jaka topnička divizion. Od 5.-12 listopada 1991. topničke postrojbe vršile su popunu i uvježbavanje za predstojeća bojeva djelovanja.¹³⁹⁰

Dana 7. listopada 1991. godine po dobivenoj zapovjedi šest tenkova T-55 sa posadama odlazi na izvršenje borbene zadaće na smjeru Garešnica-Uljanik-Breklinska sa zapovjednikom Ivanom Justinom te djeluje u području Marino Selo-Goveđe Polje –Donja Obrijež. Nakon popune streljivom, gorivom i ljudstvom, dio po dio oklopnog bataljuna, a prema zapovjedi zapovjednika brigade prebacuje se na ratište. Tenkovski vod sa zapovjednikom Damiirom Ivančićem odlazi za Grubišno Polje-Ivanovo Selo, te djeluje na području Turčević Polja, Bastaja, Šuplje Lipe, Batinjana i Kipa.¹³⁹¹

Zbog pobune okupiranih grubišnopolskih bilogorskih sela Velike i Male Peratovice, Gornje Kovačice, Velike Barne i dr. i napada na Grubišno Polje i okolna naselja, još početkom listopada odlučeno je da se pokrene napadna operacija radi gušenja pobune na prostoru Bilogore „Otkos-10“. Zbog političkih razloga, početak operacije nekoliko je puta odgađan.¹³⁹² Prije no

¹³⁸⁸ Intervju sa Stjepanom Ivanićem, 20. II. 2017.

¹³⁸⁹ ASI, RH, Ministarstvo obrane, Klasa: Dt-801-02/91-01/01, Ur. Br: 512-06-02-91-117, 5. 10. 1991., Zapovjedništvu 105. brigade „R“.

¹³⁹⁰ Stjepan, IVANIĆ, *105. brigada HV-a Bjelovar – zapovjednikovi zapisi*, Udruga 105. brigade Hrvatske vojske, Bjelovar, 2018., 21.-22.

¹³⁹¹ Arhiv Udruge 105. brigade, RH, MORH, GS OS RH, Vojna pošta 2127, Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu, Klasa: 801-02/97-02/03, Ur. br. 2127-01-97-02, 20. ožujka 1997.

¹³⁹² Iz Glavnog stožera Hrvatske vojske došla je zapovijed načelnika generala-pukovnika Antona Tusa 9. listopada 1991. vezana uz potpisivanje memoranduma o općem prekidu vatre između hrvatskih snaga i snaga JNA. Zatim je predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman 19. listopada iste godine donio naredbu o apsolutnom prekidu vatre i deblokadi vojarni JNA. <https://povijest.net/2018/?p=2760> (2. III. 2020.)

što se moglo krenuti u napad trebalo je osigurati pozadinu – sela u općini Bjelovar većinski nastanjena Srbima: Bačkovicu, Polum, Čađavac i Bedeničku te Veliku Pisanicu i Ribnjačku, gdje je srpskog stanovništva bilo u većem broju. Ta su sela bila na samoj općinskoj granici s okupiranim grubišnopoljskim selima.¹³⁹³

Prema načelniku OZ Bjelovar pukovniku Ivanu Plasaju zamisao o početku te pripreme operacije se dogodio kada je 2. listopada 1991. jedan odred Teritorijalne obrane (TO) iz Velikog Grđevca samovoljno napustio svoje položaje u Pakracu. Nakon napomene Plasaja da se Hrvatska mora braniti svugdje, odgovoreno mu je da dok oni brane Pakrac, „četnici s Bilogore napadaju naša sela“. Zbog toga je zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar počelo planirati operaciju čišćenja Bilogore. U pripremljenoj fazi te operacije trebala je sudjelovati 105. brigada Hrvatske vojske, ali je OZ Bjelovar previše optimistički gledala na raspoložive snage brigade koja je bila tek u stvaranju i ustrojavanju OZ Bjelovar mislila je angažirati 1. bojnu 105. brigade, dok je u stvarnosti postojala operativno sposobna samo jedna satnija te bojne.¹³⁹⁴

Pripremljenu fazu predstojeće oslobodilačke operacije trebale su provesti „Omega“ i manji dijelovi 105. brigade Hrvatske vojske iz Bjelovara i Đurđevca, te drugih brigada i postrojbi iz Virovitice i Grubišnog Polja, pod zapovjedništvom pukovnika Franje Kovačevića. Dana 15. listopada 1991. oko 90 pripadnika „Omega“, podijeljenih u dvije grupe upućeno je na pretres Bačkovice, Poluma, Čađavca, Ribnjačke i Bedeničke radi hvatanja mogućih naoružanih pobunjenika. Akcija je koordinirana s policijom iz Policijske postaje Grubišno Polje i 105. brigadom Hrvatske vojske iz Bjelovara, a pretres terena obavljala je i Protudiverzantska satnija Operativne zone Bjelovar (koja je bila inače postavljena na visove iznad Bačkovice ka Čađavcu da spriječi eventualno izvlačenje postrojbi pobunjenih Srba) Akcija je uspješno okončana nakon nekoliko sati, nije bilo otpora. Pri pretresu sela pronađeno je dosta četničkih obilježja.¹³⁹⁵

3. Angažiranje 105. brigade Hrvatske vojske u zapadnoj Slavoniji

Dobivenim naoružanjem nakon oslobođenja vojarne JNA „Božidar Adžija“ u Bjelovaru 29. rujna 1991. stekla se mogućnost mobilizacije kompletne 105. brigade Hrvatske vojske koja

¹³⁹³ Jakša, RAGUŽ, Borbeno djelovanje Posebne jedinice policije Policijske uprave Bjelovar „Omega“ 1991. godine, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru HAZU*, br. 8., 2014., 119.

¹³⁹⁴ Ivan Plasaj, Kako se oslobađala Bilogora, *Bjelovarac*, br. 40., 4. 10. 2001.

¹³⁹⁵ RAGUŽ, Borbeno djelovanje Posebne jedinice policije Policijske uprave Bjelovar „Omega“ 1991. godine, 120., Državni arhiv Bjelovar (HR-DABJ), Krizni štab općine Bjelovar (KŠOB) (1991-1992), fond 403., kut. 1., RH, Općina Bjelovar, MZ Velika Pisanica, br. 196/91., 15. 10. 1991., Kriznom štabu Bjelovar. Neke od osoba srpske nacionalnosti iz sela Bačkovice kasnije su tužili policiju i postrojbe ZNG na loše ponašanje i oduzimanje privatne imovine. Ostavština Ivana Plasaja (OIP), Uspomene iz Domovinskog rata 1991. godine. Plasaj spominje da je ta operacija počela 10. 10. 1991.

u trenutku kada su JNA i pobunjeni Srbi 12. listopada 1991. zauzeli veći dio Lipika dan kasnije 13. listopada 1991. kreće prema zapadnoj Slavoniji.¹³⁹⁶ Naime od početka listopada 1991. OZ Bjelovar traži od Ministarstva obrane Republike Hrvatske zapovijed za mobilizaciju brigade, ali u zapovjedništvu OZ Bjelovar tada nisu bili sigurni kamo brigadu prvo poslati. Kako piše Plasaj u svojim uspomena, JNA i pobunjeni Srbi radili su snažan pritisak prema Lipiku i Pakracu te su se u OZ Bjelovar više puta radile konzultacije oko toga pitanja između njega, zapovjednika OZ Bjelovar Miroslava Jerzečića, pukovnika Dragutina Andrića i potpukovnika Josipa Tomšića. Postavljalo se pitanje da li poslati brigadu direktno prema Lipiku i Pakracu „gdje je neprijatelj bio najjači ili ga iznenaditi snažnim bočnim djelovanjem na pravcu Kozarice-Subocka-Čaglič.“ Problem je činila i još nedefinirana granica nadležnosti između OZ Bjelovar i snaga Operativne grupe (OG) „Posavina“ gdje je 9. listopada 1991. za zapovjednika postavljen pukovnik Rudi Stipčić.¹³⁹⁷

Zapovijed za mobilizaciju 105. brigade Hrvatske vojske uručena je 12. listopada 1991. u noćnim satima (21.50 sati),¹³⁹⁸ da bi već iduću dan, dakle neposredno iza mobilizacije, 13. listopada u 12.00 sati krenula u borbenu zadaću u zapadnu Slavoniju u pomoć teško ugroženom Pakracu, gdje se razmješta u području sela Antunovca, Marinog Sela, Duhova i Uljanika, odnosno na crti: Uljanik – Duhovi – Antunovac – Pakračka Poljana – Marino Selo, sa zapovjednim mjestom u selu Antunovac.¹³⁹⁹ Potrebno je reći da je bjelovarska 105. brigada Hrvatske

¹³⁹⁶ Stjepan, IVANIĆ, Da se ne zaboravi – 105. brigada HV-a u Domovinskom ratu, Udruga 105. brigade HV, Bjelovar, 2006., 78., Ivan, Z. IVANČIĆ, Domovinski rat na području bivše općine Pakrac, *Essehist*, br. 7., 2015., 127. „U rano jutro 12. listopada JNA i pobunjeni Srbi zauzimaju dio Lipika južno od pruge i oko 6.00 sati kreću u napad potpomognut tenkovima. Napad je išao iz smjera Donjeg Čagliča i iz sela Jagma preko sela Dobrovac. Pripadnici paravojskih postrojbi i JNA kreću Ulicom Marije Terezije prema centru Lipika i sukobljavaju se s braniteljima Lipika. (...) Napadači iz smjera Jagme zauzimaju Dobrovac i zapadni dio Lipika, a branitelji se iz centra povlače na Tabor.“

¹³⁹⁷ OIP, Uspomene da Domovisjki rat 1991. godine.

¹³⁹⁸ Središnji vojni arhiv Ministarstva obrane Republike Hrvatske (SVA MORH), GS HV, Klasa: 801-01/91-01/74, Ur. br. 5120-34-91-1, 12. 10. 1991. Zapovijed za mobilizaciju 105. brigade. OSI, VP 2127, Klasa 801-03/91-01/04, Ur. br.: 2103-12-03-91-28, Svim jedinicama 105. br. ZNG, Mobilizacijska zborništa RJ 105 br. ZNG, Zapovijed. Zanimljivo da je bilo predviđena i četvrta bojna u okviru 105. brigade HV-a koju bi činili vojnici iz Grubišnog Polja i okolice. Prema podacima iz listopada 1991. tu je bilo 512 vojnika, a od naoružanja AP – 165 komada, PAP – 171 komad, puška M-48 – 24 komada, PM 7,62 – 22 komada, PM 7,9 – 21 komad i drugo. No ta postrojba je ostala po zapovjedi OZ Bjelovar na području Grubišnog Polja. SVA-MORH, fond 105. brigade, Registrator 1., izvješće o popuni (listopad 1991.)

¹³⁹⁹ Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik 105. brigade, 13. 10. 1991., Mato, ČURAK, *Mi smo htjeli*, n. dj., 67. Evo kao je pukovnik Ivan Plasaj iz OZ Bjelovar opisao te dane i svoje sudjelovanje u njima: „Vraćam se 105. brigadi u kojoj je mobilizacija završila 12. listopada. Ipak smo odlučili da je ne koristimo u Prekopakri jer je neprijatelj bio izrazito nadmoćan u topništvu i tenkovima. Osim toga brigada je bila tek mobilizirana i bez praktične obuke, a položaj naših snaga u Pakracu bio je sve

vojske krenula na bojište nepotpuna i nedovoljno naoružana.¹⁴⁰⁰ Popunjenost brigade bila je tek 65%, s time da je također 12. listopada 1991. došla zapovijed od Operativne zone Bjelovar da se uputi 2. bojna (čazmanska) u Pakrac gdje će biti podčinjena zapovjedniku obrane Pakraca pukovniku Dragutinu Andriću.¹⁴⁰¹ Po toj zapovjedi Sekretarijat za narodnu obranu Općine Čazma 13. listopada 1991. javlja da je mobilizirana 2. bojna 105. brigade „R“ Hrvatske vojske pri čemu je pozvan 481 vojni obveznik (v/o). Pozive je primilo 414 osoba, 67 ih nije primilo, a njih 59 su bili ranije mobilizirani (ili na odmoru). Za potrebe prijevoza 2. bojne prema Pakracu angažirano je 10 autobusa, a za potrebe prijevoza MTS devet kamiona.¹⁴⁰²

Ovdje je potrebno objasniti da iako je zarobljena velika količina oružja u bjelovarskoj vojarni JNA 29. rujna 1991. veći dio toga oružja brzo je disperziran na razna druga ratišta dijem Hrvatske. Često taj proces odvlačenje oružja iz bjelovarske vojarne nije bio dovoljno transparentan, te je rađeno i protiv propisa. Zbog toga je domicilna bjelovarska 105. brigada Hrvatske vojske, iako se znatno naoružala, ipak ostala bez dobrog dijela naoružanja koje joj je sada nedostajalo da se kompletno naoruža i ustroji.¹⁴⁰³

Tablica: Mobilizacijska zborništa jedinica 105. brigade ZNG. 13. 10. 1991.¹⁴⁰⁴

- Zapovjedništvo brigade NG	- Ždralovi- igralište
- Ured Zapovjedništva	- Ždralovi- igralište
- Izviđački vod brigade NG	- Ždralovi- igralište

teži. Branili su se u okruženju. Trebalo im je pomoći i odustalo se privremeno od Bilogore. Moja je zamisao bila da brigada izvrši hodnju u noći s 12 na 13. listopada i da se razmjesti na području Antunovca, Uljanika i Garešnice, da tijekom 13. listopada izvrši izviđanje, precizira zapovijedi podređenim postrojbama, a ujutro 14. listopada 1991. da krene u napad. Htio sam postići da opremljenu brigadu brzo uvedemo u borbu, iznenadimo neprijatelja i napravimo dubok prodor do D. Čagliča. Na taj način bismo deblokirali Lipik i oslabili pritisak na pakrac i dalje prema Novskoj. Sposobnog operativca još nismo imali pa sam zapovijed 105. brigadi za hodnju i napad norao napisati sam.” Ivan, Plasaj, Kako se oslobadala Bilogora, *Bjelovarac*, 18. 10. 2001.

¹⁴⁰⁰ ASI, VP 2127, Klasa: 802-01/91-03/03, Ur. br. 2103-12-01-91-5, 12. 10. 1991., OZ Bjelovar, Zahtjevi.

¹⁴⁰¹ ASI, VP 2127, Klasa: 803-03/91-01/04, Ur. br.: 2103-12-01-91-2, 12. 10. 1991., 2. bataljuna 105. brigade, Zapovijed za marš, Stjepan, IVANIĆ, *Da se ne zaboravi. 105. brigada HV-a Domovinskom ratu (1991.-1992.)*, Udruga 105. brigade HV, Bjelovar, 2006., 74-75. Vidi u knjizi faksimil zapovijedi OZ Bjelovar.

¹⁴⁰² Gradski muzej Čazma (GMČ), Dokumentacija Domovinskog rata u Čazmi, RH, Općina Čazma, Sekretarijat NO Čazma, Klasa str. Pov: 801-03/91-02/05, Ur. Br. 2110-11-04-91-04, 13. 10. 1991. Izvršenje mobilizacije. GRČIĆ, Početak Domovinskog rata u Čazmi /lipanj-listopad 1991./, n. dj., 202.

¹⁴⁰³ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 76.

¹⁴⁰⁴ ASI, VP 2127, Klasa: 801-03/91-01/04, Ur. Br. 2103-12-03-91-28, 13. 10. 1991., Mobilizacijska zborništa 105. brigade ZNG, Zapovijed.

- Vod veze brigade NG	- Ždralovi- igralište
- Zapovjedništvo bataljuna NG	- Bedenik – dom
- Odjeljenje veze bataljuna	- Bedenik – dom
- Odjeljenje strela S-2M	- šuma Bedenik – igralište Sloge
- Izviđačko odjeljenje bataljuna	- Bedenik- dom
- Prva četa bataljuna	- Trg E. Kvaternika – Bjelovar
- Druga četa bataljuna	- Bedenik – dom
- Treća četa bataljuna	- Kapela – lovački dom
- Prateći vod bataljuna	- šuma Bedenik -igralište
- Inženjerijski vod bataljuna	- Severin – poljoprivredna zadruga
- Pozadinski vod bataljuna	- Severin – poljoprivredna zadruga
- Protivzračni vod brigade	- Ždralovi igralište
- Inženjerijski vod brigade	- Brezovac kbr 67.
- Vod ABKO brigade	- Ždralovi – objekat «5. maj»
- Pozadinska četa brigade NG	- Ždralovi – objekat «5. maj»

Zapovjednik brigade Ivanić shvaćao je da se zapovijedi moraju izvršiti i postupao je shodno tome. No, bio je svijestan da bjelovarska brigada nije po svojoj obučenosti i spremi spremna za ozbiljna bojeva djelovanja. Tek mobilizirana brigada sa 60-65% popunjenosti krenula je na izvršenje borbene zadaće, a da većina vojnih obveznika nije ni isprobala gađanje iz svojih oružja. Prema Ivanićevim memoarima, skoro polovica brigade nije dobila osobno naoružanje. Dio pješakačkog naoružanja dobiveno je tek u noći 13/14. listopada i odmah podijeljeno ljudima na ratištu. Brigada nije bila ni adekvatno obučena, oko 800 ljudi je imalo samo dijelove vojne opreme. „Ljudi su bili obučeni u svakakvim kombinacijama (civilna odjeća, SMB bivše JNA, dijelovi maskirne odore...)“¹⁴⁰⁵

Kontekst mobilizacije 105. brigade Hrvatske vojske bio je u tome da je u napadima u vremenu od 6. do 11. listopada 1991. godine Banjalučki korpus dijelom svojih snaga ušao u Lipik i gotovo ga zauzeo 12. listopada 1991. godine. Krajnjim naporom hrvatske snage odbile su napad i zaustavile Jugoslavensku narodnu armiju u južni dio grada. Stanje je bilo alarmantno, pa su Glavni stožer Hrvatske vojske i OZ Bjelovar svim raspoloživim snagama ojačavali obranu

¹⁴⁰⁵ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 77. Ivanić piše: „Dio ljudi i dalje je bio bez ikakvog oružja, a možete zamisliti što su oni mislili i osjećali“. Od toga barem 50% ljudstva bilo je naoružano neadekvatnim oružjem – trofejnim puškama M-48 i zastarijelim ruskim automatima „ŠPAGIN“, „u dosta slučajeva s neispravnim dobošima“. Povodom probleme s odjećom za pripadnike 105. brigade Hrvatske vojske reagiralo je Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar prema Kriznom štabu Bjelovar tražeći nabavu 3.000 kompleta zimske odjeće. HR-DABJ, KŠOB (1991-1992), fond 403., kut. 1., RH, OZ Bjelovar, Op. br. 229., 16. 10. 1991., Zahtjev za nabavku gardijskih uniformi.

Lipika i Pakraca. Među poslanim pojačanjima bila je predviđena i 105. brigada Hrvatske vojske čija je mobilizacija završena 13. listopada 1991.¹⁴⁰⁶

Prije odlaska dijela brigade na pakračko bojište 13. listopada 1991. zapovjednik brigade Stjepan Ivanić uputio je zapovijed ostatku brigade koji je ostao u Bjelovaru. Trebalo je napraviti obuku i formirati jedinice – Bateriju MB 120 mm u Fazincu s razmještajem u Lovačkoj kući, bateriju SO-90 u Lipovom Brdu s razmještajem u lokalnom domu, bat. H – 122 m u školi Kapela, bateriju LRL u Starim Plavnicama u lokalnom domu, bat. B-1 u selu Babotok s razmještajem u lokalnom domu. Prema zapovjedi trebalo je osigurati potrebnim ljudstvom „borbeno osiguranje borbene i neborbene tehnike te nastaviti obuku preostalih jedinica.“ Dio sastava zapovjedništva dobio je posebne zadatke. Tako je osiguranje skladišta trebao provesti Marijan Šokec, formiranje Ureda zapovjednika Milan Šestak, a za obuku i formiranje topničkih jedinica odgovoran je bio načelnik topništva Branko Carek.¹⁴⁰⁷ I Krizni štab općine Bjelovar počeo je raditi na logističkim pripremama za opskrbu jedinica Hrvatske vojske koje su se pripremale za odlazak na bojište u zapadnu Slavoniju. Od strane Operativne zone Bjelovar stigao je zahtjev Kriznom štabu 16. listopada 1991. da se za potrebe jedinica ZNG „glede narastanja i veličine jedinica za izvršenje planiranih zadataka“ treba nabaviti 3000 kompleta zimske opreme.¹⁴⁰⁸

Zbog opasnosti od zrakoplovstva JNA istog dana vod Protuzračne obrane (PZO) brigade zajedno sa ostalim postrojbama odlazi također na bojište i zauzima položaje u selu Duhovi. Po njegovom posjedanju položaja dolazi do prvog bojevog djelovanja iz topova kada je nad položajima brigade letio jedan zrakoplov JNA. Slijedećeg dana 14. listopada 1991. godine PZO mijenja položaj i vrši PZO osiguranje zapovjednog mjesta brigade u selu Antunovac. Dan kasnije vod zajedno sa zapovjedništvom brigade vrši hodnju u selo Kozarice gdje zauzima paljbene položaje i vrši Protuzračnu obranu zapovjedništva brigade. U razdoblju od 15.- 24. listopada 1991. bili su učestali preleti ratnog zrakoplovstva JNA te je nekoliko puta Protuzračni vod otvarao vatru na iste iz protuavionskih topova (PAT) i imajućih raketnih sustava.¹⁴⁰⁹

Što se tiče Oklopnog bataljuna 105. brigade Hrvatske vojske on 13. listopada 1991. zaposjeda položaje na području Lipovljani-Kozarice-N. Grabovac-Bujavica, a 1. tenkovska satnija sa dijelom mehanizirane satnije zaposjeda položaj u selu Kozarice i selu Novi Grabovac, dok ostali dio postrojbe djeluje u drugim sastavima na pravcima napada prema Pakracu i Lipiku.¹⁴¹⁰

¹⁴⁰⁶ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 74.

¹⁴⁰⁷ ASI, VP 2127 Bjelovar, Klasa: 801-03/91-01/03, ur. Br. 2103-12-01-91-8., 13. 10. 1991., Angažiranje jedinica brigade, zapovijed.

¹⁴⁰⁸ HR-DABJ, KŠOB (1991.-1992.), fond 403., Op. broj: 229., Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar kriznom štabu Bjelovar, 16. X. 1991.

¹⁴⁰⁹ Arhiv Udruge 105. brigade, RH, MORH, GS OS RH, Vojna pošta 2127, Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu, Klasa: 801-02/97-02/03, Ur. br. 2127-01-97-02, 20. ožujak 1997.

¹⁴¹⁰ Intervju sa Stjepanom Ivanićem, 20. II. 2017

Prva bojna 105. brigade Hrvatske vojske u čijem sastavu se nalazila 1., 2. i 3. satnija,¹⁴¹¹ vod za potporu, pozadinski vod i desetina veze odlaze u Marino Selo gdje se smještaju. Po zapovjedi zapovjednika 105. brigade Ivanića 1. satnija 14. listopada 1991. odlazi na pravac Donji Obrijež – Gornji Obrijež-Batinjani-Prekopakra koje zaposjeda.¹⁴¹² Za njom ide 3. satnija na čelu sa Dragutinom Samecom, ali trpi na tom pravcu jaku minobacačku vatru. Istim putem u popodnevnim satima i vod za potporu (Pisanički vod) biva zahvaćen između sela Gornji i Donji Obrijež također jakim minobacačkom napadu. Pripadnik 3. satnije 1. bojne 105. brigade Hrvatske vojske Željko Dragašević opisao je te događaje:

„Do ulaska u Obrijež došli smo autobusima i kamionima, a zatim nastavili pješice. Prolazili smo kroz sela koje su četnici do tada uništili jakim topništvom. Sve su kuće bile razrušene. Prizori su bili strašni. Sada smo se suočili sa pravim stanjem na terenu. Prije nego što smo došli do Prekopakre nadljetali su nas neprijateljski avioni, a nakon toga se na našu kolonu sasula kiša topničkih projektila. Bila je to četnička dobrodošlica bojovnicima 105. brigade. Dio satnije je počeo bježati nazad prema šumi, a trebalo je izbjegavati šumu kada tuku minobacači. Sve je trajalo dvadesetak minuta, a nakon toga se vatra smirila. Sa svojim suborcima sam krenuo natrag po suborce koji su se povukli. U selu iz kojege smo krenuli prema Pakracu zatekli smo malo suboraca, a veći dio je bio u autobusima i krenuo prema Bjelovaru. Možda je tako bilo bolje. Dio koji je otišao vjerojatno bi samo radio paniku kad bi situacija bila napeta. Na položajima smo bili četiri dana, a nitko iz Bjelovara nije pitao za nas. Nakon što je prošao četvrti dan zapovjednik Samec je odlučio da se vraćamo u bazu.“¹⁴¹³

4. Napad na Bair 16. listopada 1991. godine

Dana 14. listopada 1991. dolazi zapovjed prema brigadi za napadna djelovanja s ciljem ovladavanja linijom Bair-Korita, a nakon toga linijom Bijela Stijena-Donji Čaglič.¹⁴¹⁴ Prije napada dijelovi 105. brigade Hrvatske vojske su angažirani na drugim pravcima, što je zapovjedništvu brigade otežalo pripremu napada.¹⁴¹⁵ Martinić-Jerčić piše: „Istog dana 14. listopa-

¹⁴¹¹ Treća satnija bila je bez jednog voda koji je ostao na osiguranju skladišta i vojarne u Bjelovaru. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 78.

¹⁴¹² IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 78.

¹⁴¹³ Mato, ĆURAK, *Moji suborci*, Grafocentar, Bjelovar, 2008., 87.

¹⁴¹⁴ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 77. Vidi faksimil zapovijedi za napad na str. 82. U ratnom dnevniku brigade stoji da je ujutro u 7.10 zapovjednik brigade donio na zapovjedno mjesto (ZM) zapovijed za napad. Arhiv 105. brigade, Ratni dnevnik 105. brigade HV-a, 7. X. 1991.

¹⁴¹⁵ Jakša, RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, Udruga branitelja 151. samoborske brigade, Samobor, 2006., 145-149., IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 81-83. Prema Ivaniću: iz 1. bojne

da 1991., na temelju zapovjedi Glavnog stožera Hrvatske vojske, na području sela Kozarice dolazi ojačana satnija 8. brigade Teritorijalne obrane Samobor, iako je prema planu trebala doći jedna bojna ojačana protuoklopnim sredstvima. Samoborska postrojba pridodana je 105. brigadi Hrvatske vojske Bjelovar u cilju jačanja iste, jer je bjelovarska brigada imala probleme sa popunom brigade¹⁴¹⁶ odnosno sa napuštanjem položaja i odlaskom 3. bojne 105. brigade HV-a u Đurđevac. Pukovnik Ivan Plasaj tvrdi da je 3. bojna napustila položaje zbog glasina da je Đurđevac napadnut s Bilogore, što je vjerojatno, po njemu, bila namjerno ubačena glasina.¹⁴¹⁷ Iako postoji mogućnost da se i takvo što dogodilo treba imati na umu da se 3. bojna 105. brigade popunjavala sa prostora Đurđevca, Virja i Pitomače, a pri mobilizaciji 105. brigade Hrvatske vojske 12. listopada 1991. odazvalo se svega 120 njenih pripadnika s postotkom odaziva od 24% od formacije bojne što je cijelu bojnu zapravo činilo nepodesnom za napadna djelovanja.¹⁴¹⁸ I 1. bojna 105. brigade Hrvatske vojske na čelu s Željkom Ledinskim je bila znatno oslabljena, više na razini satnije nego bojne.¹⁴¹⁹

Dubina zadanog napada bila je širine 18 km. koju je branilo oko 2.500 do 3.000 vojnika Jugoslavenske narodne armije, 5. „kozaračke” partizanske brigade TO Republike BiH iz Prijedora, lokalne srpske Teritorijalne obrane i „Beli orlovi” – paravojna organizacija Srpske radikalne stranke iz Srbije, ojačani dijelom tenkova iz 329. oklopne brigade Banjalučkog kurpusa Jugoslavenske narodne armije.¹⁴²⁰ Dana 15. listopada 1991. zapovjedno mjesto 105. brigade Hrvatske vojske posjetili su u inspekciji pukovnik Miroslav Jerzečić i pukovnik¹⁴²¹ Ivan Plasaj iz Operativne zone Bjelovar gdje se razrađivao plan napada.¹⁴²²

(bjelovarske) uzete su 14. listopada 1991. 1. A i 3. satnija te dio pratećeg voda i upućene u selo Prekoparkra i selo Klisa po zapovijedi pukovnika Dragutina Andrića, zapovjednika obrane Pakraca. Tamo su bile do 22. listopada na položajima. 2. bojna (čazmanska) od 13. listopada je prepočinjena pukovniku Andriću, odnosno „grupi Merčap” u selu Pakračka Poljana. 3. bojna (đurđevačka) s obzirom da je bila mobilizirana samo jedna satnija oko 120 ljudi napustila je područje razmještaja u selu Uljanik 14/15. listopada i vratila se u Đurđevac. Minobacačka baterija 120 mm nije još bila stigla na područje razmještaja 105. brigade u selo Kozarice. Pristigla je 17. kolovoza oko 7.00 sati.

¹⁴¹⁶ Natko Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, Hrvatski studiji, Zagreb, 2014., 67. (doktorska disertacija)

¹⁴¹⁷ Ivan, Plasaj, *Kako se oslobađala Bilogora*, *Bjelovarac*, 25. 10. 2001.

¹⁴¹⁸ Stjepan, IVANIĆ, *105. brigada HV-a Bjelovar – zapovjednikovi zapisi*, Udruga 105. brigade Hrvatske vojske, Bjelovar, 2018., 49.

¹⁴¹⁹ RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade*, n. dj., 152.

¹⁴²⁰ Intervju sa Stjepanom Ivanićem, 20. II. 2017., Rudi, STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 1996., 17., 29.

¹⁴²¹ To je ekvivalent činu brigadira prema kasnije uvedenim činovima u HV-u.

¹⁴²² Arhiv Udruge 105. brigade, *Ratni dnevnik brigade*, unos od 15. 10. 1991.

Prema Ragužu tijekom napada u zoru 16. listopada 1991. cijela je hrvatska napadačka grupacija „bila izložena minobacačkoj i mitraljeskoj vatri. I dok je samoborska satnija uspjela bez gubitaka ovladati dijelom obronaka iznad mjesta te potom izbiti pred Bair, bjelovarska se postrojba zajedno s oklopnim vozilima našla u nevolji. Srpske barikade od srušenih stabala koje su bile držane pod stalnom minobacačkom i mitraljeskom vatrom onemogućile su im napredovanje. Ni tenkovski plotuni nisu uspijevali otvoriti put ka „Trokutu“. Dva sata po početku napada jedna se granata odbila o tenk i rasprsnula među vojnicima. Tada je ranjeno sedam vojnika, uslijed čega je došlo do pomutnje koja se pojačala kad je jedan tenk pogođen. Nakon toga je zapovjednik Ledinski naredio Bjelovarcima povlačenje, a Samoborcima izvlačenje iz Baira na početne položaje.“¹⁴²³

Napad dijelova 105. brigade Hrvatske vojske i pridodanih joj postrojbi iz pravca Novog Grabovca na Bair 16. listopada 1991. završio je neuspjehom zbog velike vatrene moći neprijatelja, uslijed nedovoljnih snaga za napad, loše koordinacije hrvatskih snaga, neiskustva i slabe pripremljenosti novo mobiliziranih hrvatskih postrojbi za borbenu djelovanje. 105. brigada Hrvatske vojske imala je devet ranjenih, od toga šestoricu lakše i troje teže.¹⁴²⁴ Poginuo je jedan pripadnik OKMB (Kruno Markešić) i još su ranjena četiri pripadnika OKMB. Tijekom povlačenja ljudstvo se sklanjalo u kuće i podrumne. Srpske snage su cijeli dan minobacačima i haubicama tukle hrvatske položaje.¹⁴²⁵ Mrak je konačno donio smiraj uzavreloj bojišnici. Prva napadna operacija je pokazala da neki pojedinci nisu sposobni izdržati ratne nedaće i strahote. Tako je sutradan bojišnicu napustila skupina vojnika iz Samobora te se sa naoružanjem i vozilom satnije vratila nazad u Samobor, što je loše odjeknulo među drugim vojnicima.¹⁴²⁶

Prema zamjeniku zapovjednika 105. brigade Hrvatske vojske Mirku Antoliću prvi napad na Bair izveden je prebrzo jer brigada za njega nije bila pripremljena. „Išli smo u napad sa slabim snagama, bez dovoljne topničke podrške (...) trebalo je dati brigadi vrijeme, da se utvrdi

¹⁴²³ RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade*, n. dj., 152.

¹⁴²⁴ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, 67.-68., SVA MORH, RH, 105. brigada, Op. br. 1, 17. 10. 1991., IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 86., Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik brigade, unos od 16. 10. 1991.

¹⁴²⁵ Arhiv Udruge 105. brigade, RH, MORH, GS OS RH, Vojna pošta 2127, Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu, Klasa: 801-02/97-02/03, Ur. br. 2127-01-97-02, 20. ožujak 1997. „Nakon osam dana u Grabovcu dijelove 1. bojne smjenjuje 3. bojna pod zapovjedništvom Martina Kudumije, a dijelovi 1. bojne se povlače u selo Torove gdje se vrši popuna ljudstvom te se priprema novi napad na Bair.“

¹⁴²⁶ RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade*, n. dj., 154.

gdje je neprijatelj, da se utvrdi kakve je jačine neprijatelj, da se izvrši zapovjedno izviđanje, da se vide pravci napada, tko te podržava, s kim ideš itd. Došli smo na nepoznati teren (...)“.¹⁴²⁷

Svoju verziju tih događaja opisao je kasnije zamjenik zapovjednika Operative zone Bjelovar pukovnik Ivan Plasaj. On tvrdi da su se tenkovi približavali motelu na „Trokutu“, gdje se nalazilo neko zapovjedno mjesto, no da je tada počela vrlo precizna neprijateljska vatra po tenkovima iz minobacača, te da su tenkisti napravili pogrešku jer su napustili tenkove pri čemu su neki ranjeni. Nakon toga počeli su se povlačiti i pješački djelovi i napad nije uspio pri čemu su na crti ostali napušteni tenkovi.¹⁴²⁸

5. Oslobođanje Bujavice i neuspjeh u Lovskoj

Uspjeh je postigla 2. bojna (čazmanska) pod zapovjednikom Stankom Palićem koja je sa 56. samostalnom bojnomo iz Kutine, te Merčepovom pričuvnom jedinicom policije 14. listopada 1991. oslobodila strateški važno selo Bujavicu.¹⁴²⁹ Snage Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u selu Bujavica imale su jednu pješačku satniju s baterijom minobacača i topovima ZIS 76 mm. U obližnjem Kukunjevcu bila je također pješačka postrojba JNA (veličine bojne) s baterijama MB i BsT te dva tenka T-55. Postojala je bojazan da ove snage napadnu hrvatske položaje u selima Brezina i Janja Lipa. Stoga je vodstvo 56. samostalne bojne iz Kutine iniciralo sa Čazmancima i „Merčepovcima“ (MUP – Zagreb) napad na položaje srpskih snaga koji je uspio.¹⁴³⁰

No, nakon oslobođanja Bujavice, činilo se da su se sve postrojbe povukle iz oslobođenog mjesta, izgleda na inicijativu Tomislava Merčepa.¹⁴³¹ U akciji oslobođanja sela sudjelovalo je

¹⁴²⁷ Intervju s Mirkom Antolićem, 26. III. 2019. Prema Antoliću upravo zbog neuspjelog prvog napada na Bair, za koji je zapovjedništvo 105. brigade krivilo Operativnu zonu Bjelovar jer nije bio dobro organiziran, dolazi do prvih trzavica i neslaganja između zapovjedništva brigade i Operativne zone Bjelovar, što će se kasnije odraziti i na nastavak njenog ratnog puta na zapadno-slavonskom ratištu.

¹⁴²⁸ Ivan, Plasaj, Kako se oslobađala Bilogora, *Bjelovarac*, 25. 10. 2001.

¹⁴²⁹ O prijemima u historiografiji koja je točno od navedenih postrojbi oslobodila Bujavicu vidi: Jasmina, URODA-KUTLIĆ, Bujavica – prvo oslobođeno mjesto u Domovinskom ratu, *Zbornik Moslavine*, XIII, 2012., 94.-103.

¹⁴³⁰ Arhiv Đure Jonaša (AĐJ), Zapovjedništvo 56. samostalnog bataljona ZNG Kutina, br. 12/91., 13. 10. 1991., Zapovjed za napadna djelovanja, IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 83.

¹⁴³¹ Izgleda da je došlo do prvog napada na Bujavicu koja je zauzeta, ali ubrzo i napuštena. U naknadnim zapisima pukovnik Ivan Plasaj iz OZ Bjelovar je zapisao: „U sljedećem napadu na neprijateljske snage u Bujavici, nakon što sam ga obavijestio o zadaći 105. brigade, Merčep se bez mog znanja priključio drugoj bojni iz Čazme i nametnuo joj policijski način djelovanja. Poslije zauzimanja sela povukli su se svi. Navečer sam mu skrenuo pažnju da se tako ne ratuje, da Hrvatska vojska što oslobodi to i drži. Idućeg dana napad je ponovljen, i od tada su položaji u Bujavici ostali u našim rukama i pored niza

52 bojovnika iz Čazme kao pripadnici 2. bojne 105. brigade Hrvatske vojske. Napad je vodio i zapovijedao akcijom Đuro Jonaš, dozapovjednik 56. kutinske bojne.¹⁴³² U noći s 15. na 16. listopada 1991. deset pripadnika 2. bojne 105. brigade HV-a samoinicijativno se – uz pristanak zapovjednika Stanka Palića – vraća u Bujavicu i brani je. Na povratku susreću devet zaostalih bojovnika 2. bojne koji nisu na vrijeme pronašli svoje suborce i s njima napustili selo. Svaki od bojovnika imao je male količine streljiva, ali nitko nije želio napustiti položaje u Bujavici. Podijelili su se u dvije grupe i organiziraju tzv. *sačekušu* na prilazu selu u pravcu mogućeg nadržanja postrojbi JNA. Ujutro im u pomoć dolaze ostali pripadnici 2. bojne 105. brigade Hrvatske vojske iz Čazme, a nakon njih Bujavicu ostaju čuvati Kutinčani.¹⁴³³ Zbog inicijative i toga herojskog čina načelnik Glavnog stožera HV-a Antun Tus je pohvalio Stanka Palića i njegove ljude.¹⁴³⁴ Dana 15. listopada 1991. u očuvanju položaja u Bujavici ranjeno je sedam pripadnika 2. čazmanske bojne (Josip Roviščanec, Branko Mihalić, Boško Vručina, Petar Živković, Ivan Horvatić, Zvonko Spinčić i Miroљjub Džunić).¹⁴³⁵

protunapada četnika. Druga je bojna imala tada već veći broj ranjenih ljudi, a vojnici su bili mokri do kože, jer su bili i dosta slabo odjeveni.” Ivan, Plasaj, Kako se oslobađala Bilogora, *Bjelovarac*, 18. 10. 2001. U raščlambi ratnog djelovanja 105. brigade iz 1997. stoji: „2. pb 105. brigade dana 14. 10. 1991. god odlazi u Antunovac gdje u 10,00 sati vrši prvi napad na s. Bujavicu, a u 15,00 sati zauzima selo. U napadu sudjeluju postrojbe MUP-a Merčapova grupa i 2. voda iz Kutine. Dana 15. 10. 1991. god. cijeli 2. pb se nalazi u Bujavici i poslije 13,00 sati otpočinje napad na s. Lovsku gdje poslije jake vatre iz minobacača, koje je trpio vrši izvlačenje u Bujavicu.“ Arhiv Udruge 105. brigade, Raščlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu (1997.). Potrebno je spomenuti da je Merčep imao svojevrsnu autonomnost, odnosno čak i zapovjedno vodstvo na tom području. Naime, početkom listopada zapovjednik Operativne zone Bjelovar Miroslav Jerzečić javio je zapovjedniku obrane Pakraca pukovniku Dragutinu Andriću da u Pakračku Poljanu dolazi specijalna postrojba MUP-a nad kojom neće imati nikakvu nadležnost te mu je izričito zabranjeno uplitati se u njihov rad.

¹⁴³² GMČ, Zbirka Domovinski rat – 2. bojna iz Čazme, rukopis: Dijelovi teksta Đure Jonaša.

¹⁴³³ GMČ, Zbirka Domovinski rat – 2. bojna iz Čazme, rukopis: Dijelovi teksta Đure Jonaša. „Nedostatak bilo kakve komunikacije tijekom noći između grupe koja ostaje u Bujavici i ostatka bojne u susjednom selu, moglo je i kobno završiti. Naime, tijekom noći s 15. na 16. 10. svi vojnici 2. bojne koji su bili u selu Antunovac dobili su nove odore, kacige i puške što vojnici na položajima tj. u *sačekuši* nisu znali. Da su to njihovi prijatelji i suborci – otkrili su netom prije otvaranja vatre.”

¹⁴³⁴ RH, GS HV, Klasa: 061-01/91-03/1, Ur. br.: 5120-33-91-1, 27. 11. 1991. Pohvala Stanku Paliću. (privatna ostavština supruge Stanka Palića). Prema Ivanu Frljžecu za tu akciju čazmanska bojna dobila pohvalu od predsjednika RH dr Franje Tuđmana gdje je prema njegovom sjećanju pisalo: „(...) 2 bojnoj za pomicanje teritorija za 6 km unaprijed 1991. godine.” Intervju za Ivanom Frljžecom, 15. X. 2019.

¹⁴³⁵ *Raščlamba bojevih djelovanja čazmanske bojne za 1991.*, Ured za obranu Čazma (spisi Franje Molnara). Prema Ivanu Frljžecu nakon zarobljavanja Severa i Vojkovića i ranjavanja njenih pripadnika u redovima čazmanske bojne dolazi do pada morala te je donesena odluka da se ljudi puste na odmor. No uskoro dolazi do obrata, te se nekoliko sati posije donosi odluka da se bojna opet angažira. „Kako je došlo do zapovjedi da se mi priključimo akciji – recimo dopodne su nas

Međutim, dva napada istih snaga (pridodana su još dva tenka iz sastava tenkovske satnije 105. brigade Hrvatske vojske i dva LRL 128 mm) na susjedno selo Lovsku nisu uspjela. Oba tenka su bila pogođena, ali se posada spasila. Planirani početak napada u 12.00 je kasnio zbog topničke pripreme, da bi paljba počela u 13.45 sati nakon čega je u 15.00 slijedio napad pješništva sa dva tenka. Padom mraka izvršen je protuudar JNA pri čemu dolazi do povlačenja snaga nazad u Bujavicu. Dva pripadnika 105. brigade su bila zarobljena (Ivica Sever i Darko Vojković), a osmorica vojnika ranjena.¹⁴³⁶ Izvođenju napada bio je nazočan novinar „Moslavačkog lista“ R. Krznarić koji je zapisao u svoj dnevnik razvoj događaja prilikom prvog napada na Lovsku 17. listopada 1991.:

„U Bujavici je bilo i mnoštvo gardista koje su njihovi zapovjednici Tomislav Merčep (zagrebačke snage), Đuro Jonaš (kutinske jedinice), Stanko Pavić (gardisti iz Čazme) rasporedili su se na širem području bojišta. Napad na četnike u Lovskoj počeo je u 13.45. snažnom minobacačkom i topovskom vatrom. Neprijatelj je uzvratio, i bitka je trajala više sati uz stalno napredovanje jedinica ZNG, koje su predvečer ušle u Lovsku, razbile četničku obranu i zajedno s rezervistima iz Uzelčeva korpusa natjerali četnike u panični bjeg u pravcu sela Korita. Tom prilikom zarobljeno je 5 četnika i rezervista, ali je mrak spriječio hrvatske borce da Lovsku do kraja očiste, tako da je pri kraju sela ostalo još jedno neprijateljsko uporište. Zapovjedništvo hrvatske vojske nije željelo riskirati živote gardista, pa je zapovjeden prekid vatre i povratak u bazu. Tokom operacije u Lovskoj teže je ranjen gardista iz Kutine Branko Gršić, koji je odmah prevezen u Kutinu, a zatim u KBC „Rebro“. Uz to su lakše ranjena tri gardista, dok su dvojica (iz čazmanske grupe) zarobljena tijekom pješadijskog okršaja. Osim prije spomenute petorice zarobljenih četnika, ostali su gubici neprijatelja nepoznati, jer oni odmah odnose sa sobom ranjene i poginule. Sasvim je sigurno da ih je bilo, samo se

pustili na odmor, i mi pustimo ljude, a popodne nas planiraju za akciju, što je nemoguća stvar i neko je u planiranju previdio neke stvari.” Intervju za Ivanom Frljužecom, 15. X. 2019.

¹⁴³⁶ Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik 105. brigade, unos od 17. 10. 1991., IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 84-85., Arhiv Udruge 105. brigade, RH, MORH, GS OS RH, Vojna pošta 2127, Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu, Klasa: 801-02/97-02/03, Ur. br. 2127-01-97-02, 20. ožujak 1997. Ivica Sever i Darko Vojković su razmjenjeni 9. studenog 1991. za zarobljene pripadnike pobunjenih Srba i JNA. SVA-MORH, fond 105. brigade, Registrator 4., 1992. godine, druga serija, b. b. Zarobljeni i razmjena. Prema Ivanu Frljužecu Sever je bio mučen u logoru Manjača kraj Banja Luke. Prema njegovim riječima: „Kada su Ivicu Severa ispitivali koliko vas je poginulo u borbi – on je rekao nijedan,pa ja sam rekao istinu nijedan, a oni ubiše boga u meni, a oni opet koliko vas je poginulo u borbi – pa ni jedan, nakon što su ga jako tukli, rekao je pet, pa onda rekoše – to si mogo odma reć.” Intervju sa Ivanom Frljužecom, 15. X. 2019.

ne zna – koliko! U napadu je onesposobljen i jedan naš tenk, iz kojega se posada živa i zdrava izvuka i vratila u jedinicu.“¹⁴³⁷

Dana 17. listopada 1991. Jugoslavenska narodna armija je napravila tešku minobacačku vatru po selima Kozarice i Novi Grabovac, da bi u poslijepodnevnim satima Novi Grabovac bio napadnut iz zrakoplova JNA iz koje je bačena bomba FAB – 250, poznatija kao „krmača“, koja je pala kod seoske škole. Poginula su dva pripadnika 1. brigade ZNG. Nedugo nakon ovog zračnog napada otpočeo je i topnički napad iz Baira koji nije prekidan cijelu noć.¹⁴³⁸

Istoga dana položaje „A“ i 3. satnije 105. brigade koji su se nalazili u selima Gornja Obrijež i Banovci posjećuje Vladimir Giacometti, časnik zadužen za sigurnost 105. brigade HV-a i zamjenik zapovjednika 1. bojne Željko Ledinski. Prva „A“ satnija pošto je podređena pukovniku Dragutinu Andriću, zapovjedniku obrane Pakraca, dolazi u Prekopakru gdje gubi vezu sa brigadirom Andrićem. Tadašnji zapovjednik „A“ satnije Vuk napušta satniju bez objašnjenja u Prekopakri i vraća se u Bjelovar, tako da „A“ satnija ostaje bez zapovjednika. Zbog jakog djelovanja neprijateljskog topništva po satniji dva vojnika su lakše, a jedan teže ranjen. U Prekopakri „A“ satnija ostaje dva dana. Dana 16. listopada 1991. godine „A“ satnija dolazi na Krndiju gdje zatječu tek tri domaća Hrvata naoružana sa puškama M-48 koji su čuvali cijelu tu liniju prema pobunjenim Srbima. Zauzećem položaja uz cestu Pakrac-Daruvar „A“ satnija vrši miniranje ispred položaja prema pilani i Kusonjama.¹⁴³⁹

Na ovom potezu „A“ satnija se zadržava deset dana. Ovdje je također ranjen jedan vojnik od strane neprijateljskog snajpera. Tijekom držanja te crte nanijeli su neprijatelju težih gubitaka. Na tom položaju „A“ satnija nije imala logističku potporu već se snalazila kako je znala. U to vrijeme, dok su držali položaj na Krndiji, ustrojili su od lokalnog stanovništva jednu jaču desetinu koju su opremili snajperima i sa dva mitraljeza M-53, te tako organizirali privremenu obranu tog dijela komunikacije. Dana 25. listopada 1991. godine za zapovjednika 1. bojne postavljen je Željko Tkalec koji se nije najbolje snašao na tom mjestu, te je ubrzo smijenjen.¹⁴⁴⁰

Dana 27. listopada 1991. godine „A“ satnija vraća se u Bjelovar, a istog dana od zapovjednika 105. brigade Hrvatske vojske dobivaju zapovjed da se jave u Kozarice sutra 28. listopada 1991. u 05,00 sati. U tijeku noći stigli su u Kozarice i smjestili se u nekoliko kuća.¹⁴⁴¹

¹⁴³⁷ U Bujavici se brani Moslavina, *Moslavački list*, 31. X. 1991., 4. U tekstu se pod „rezervistima Uzelčeva korpusa“ misli na 5. korpus JNA pod vodstvom generala-potpukovnika JNA Nikolu Uzelca. Vidi i: Teroristi s Bujavice kao gujavice, *Večernji list*, 16. X. 1991., 14. U novinskom tekstu se spominju neke greške jer su oba tenka bila pogođena.

¹⁴³⁸ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 87.

¹⁴³⁹ Intervju sa Stjepanom Ivanićem, 20. II. 2017.

¹⁴⁴⁰ Intervju sa Stjepanom Ivanićem, 20. II. 2017.

¹⁴⁴¹ Arhiv Udruge 105. brigade, RH, MORH, GS OS RH, Vojna pošta 2127, Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu, Klasa: 801-02/97-02/03, Ur. br. 2127-01-97-02, 20. ožujak 1997.

Jedan od razloga, kao što navodi Martinić-Jerčić „loše koordinacije hrvatskih snaga na tom području, koje je bilo granični prostor tadašnjih općina Novska i Pakrac, odnosno Operativne grupe Posavina i Operativne zone Bjelovar, bilo je preplitanje nadležnosti nadređenih zapovjedništava nad podređenim postrojbama. Tako je 105. brigada Hrvatske vojske bila pod Operativnom zonom Bjelovar, a djelovala na području Novog Grabovca i Baira koji su bili u općini Novska čiji je teritorij bio pod ingerencijom novo ustrojene Operativne grupe (OG) Posavina. Zbog toga su se javljali problemi i oko logističke opskrbe postrojbi.“¹⁴⁴² Zbog toga je Glavni stožer Hrvatske vojske odredio da linija razdvajanja područja pod nadležnošću Operativne grupe Posavina i Operativne zone Bjelovar na tom dijelu bojišnice do Lipika bude rijeka Pakra. Prema zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske 105. brigada Hrvatske vojske je 27. listopada 1991. podčinjena Operativnoj grupi Posavina.¹⁴⁴³ U svojim memoarskim zapisima zapovjednik 105. brigade Ivanić navodi da je njemu to usmeno priopćeno još 18. listopada 1991. u zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar.¹⁴⁴⁴

6. 105. brigada Hrvatske vojske u Operaciji „Orkan-91“

Sredinom listopada 1991. zapadna Slavonija se nalazila u teškoj situaciji. Načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general Anton Tus 8. listopada 1991. izdaje zapovijed o ustroju Operativne grupe „Posavina“ koja bi djelovala na područjima kriznih štabova i zapovjedništava Kutine, Novske (koja je od 30. rujna u sastavu Treće operativne zone Zagreb) te u Novoj Gradišci, koja je bila u sastavu Operativne zone Zagreb. Netom nakon toga, pukovnik Rudi Stipčić je 9. listopada stigao u Novsku te ustrojio Zapovjedništvo Operativne grupe (OG) „Posavina“ sa sjedištem u Lipovljanima.¹⁴⁴⁵ Zapovjednik 105. brigade Hrvatske vojske Ivanić 18. listopada 1991. prvi put posjećuje zapovjedno mjesto (ZM) Lipovljani i upoznaje njenog zapovjednika pukovnika Rudija Stipčića. U svoje memoare je zapisao da je pukovnik Stipčić „odlučan, razuman i realan čovjek. Kasnije smo vrlo dobro surađivali.“¹⁴⁴⁶

U razdoblju od 19. do 25. listopada položaji 105. brigade Hrvatske vojske, zapovjedno mjesto i sela Kozarice i Novi Grabovac bili su često napadani topništvom JNA i minobacačkim

¹⁴⁴² N. Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacija...*, 68., RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, n. dj., 156.

¹⁴⁴³ N. Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacija...*, 68., ASI, RH, Zapovjedništvo ZNG, Klasa: 8/91-01/169, Ur. broj: 5120-21-91, 27.10.1991., Zapovijed.

¹⁴⁴⁴ Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik brigade, 18. 10. 1991., IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj. 87.

¹⁴⁴⁵ *1. gardijska brigada Hrvatske vojske Tigrovi*, MORH, Zagreb, 2012., 178.-179., Šire o situaciju u: Rudi, STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 1996., 23.-37.

¹⁴⁴⁶ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 88.

napadima. 105. brigada Hrvatske vojske je povremeno uzvraćala, koliko je mogla, istom mjerom. Istovremeno često su se nad položajima 105. brigade pojavljivali zrakoplovi Jugoslovenske narodne armije, na koje je ponekad otvarana vatra, ali bez uspjeha. Čini se da je to bilo neprijateljsko snimanje i obilježavanje položaja hrvatskih snaga.¹⁴⁴⁷ Potrebno je spomenuti da su se u selu Kozarice nalazile značajne bušotine nafte (njih dvjestotinjak) tkz. „Zlatno polje“ koje je 105. brigada Hrvatske vojske imala u svojoj zoni odgovornosti te je ono normalno radilo.¹⁴⁴⁸

Zanimljivo je spomenuti da su neki pripadnici satnije „Štrasera“ bili ljubomorni na oklopna oružja koja su bila u posjedu 105. brigade. Tako pripadnik „Štrasera“ Radovan Devlić piše: „Novi Grabovac je držalo kombinirano društvo Bjelovaraca, Samoboraca, Đurđevčana i Štrasera. Bjelovarci su, koliko se sjećam imali nešto oklopa 55 i transportera. Naime oni su u bjelovarskoj kasarni uhvatili prilično bogat plijen.“¹⁴⁴⁹

U tom razdoblju bilo je i nekoliko kratkotrajnih primirja da se eventualno izvrši razmjena neprijateljskih vojnika s hrvatskim vojnicima koji su zarobljeni prilikom napada na selo Lovsku. Najveći problem je zapovjedniku Ivaniću u tom razdoblju bilo pitanje što se događa sa 3. bojnom (đurđevačkom) koja je još 15. listopada 1991. napustila svoje položaje kod Uljanika, ali i 2. bojnom iz Čazme za koju je traženo također da se vrati u sastav brigade. Zbog toga je 21. listopada 1991. upućen dopis Skupštini općine Đurđevac u kojem stoji da su zapovjedniku 105. brigade nepoznati razlozi zašto je ta bojna napustila svoje „mjesto u borbenom poretku i cjelokupna se vratila u Đurđevac. Zato treba poduzeti sve u cilju ponovne mobilizacije te jedinice i istu pod hitno uputiti na front u dogovoru s odgovornom osobom u ZNG Bjelovar.“¹⁴⁵⁰ No, prema jednom drugom izvoru izgleda da je dobar dio 3. bojne određeno vrijeme ipak ostao u Uljaniku. Naime, po nekim glasinama da pobunjeni Srbi s Bilogore imaju na meti Pitomaču, interventni vod iz Pitomače je krenuo iz Uljanika prema Pitomači. Radilo se oko 35 vojnika koji su otišli, dok je u Uljaniku ostalo oko 110 vojnika iz interventnog voda Virje i interventnog voda Đurđevac u okviru 3. bojne. Oni su Uljanik napustili nakon dobivene zapovijedi nakon tri dana.¹⁴⁵¹

¹⁴⁴⁷ Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik brigade, 20-25. 10. 1991., IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 91-93.

¹⁴⁴⁸ Mato, ČURAK, *Moji suborci*, Grafocentar, Bjelovar, 2008., 339.

¹⁴⁴⁹ Radovan. D. DEVLIC, *Štraseri – didaskalije*, Zagreb, 2009., 31.

¹⁴⁵⁰ ASI, VP 2127, Klasa: 801-01/91-01/1, Ur. Br. 2103-12-01-91-1, 21. 10. 1991. Skupštini općine Đurđevac.

¹⁴⁵¹ Intervju s Martinom Kranjcem, 28. XI. 2019. Kranjec spominje da je često dolazilo do slučajeva dvojnog zapovjedništva – odnosno da su primali zapovijedi od zapovjedništva 105. brigade i OZ Bjelovar što je dovodilo do određene konfuzije u djelovanju postrojbe. Osim toga i Općina Đurđevac i mjesne zajednice (Pitomača i Virje) su smatrale da imaju određene ingerencije nad postrojbom te su i s njihove strane dolazili određeni zahtjevi.

No, bilo je i pozitivnih događaja. Dana 23/24. listopada 1991. grupa gardista iz 55. samostalnog bataljona iz Bjelovara, dobro naoružana, izrazila je želju da ostane u okviru 105. brigade HV-a. Također bile su napokon kompletirane četiri baterije topništva: baterija haubica 122 „Gvozdik“, baterija lakih raketnih lansera 128 mm, baterija minobacača 120 mm i baterija topova B-1 i „sve su neposredno bile podčinjene zapovjedniku brigade“. Zbog toga je uspostavljen Mješoviti topnički divizion, a za njegovog zapovjednika postavljen je Miroslav Anđić. Došlo je i do nekih zamjena. Tako je zapovjednik 1. bojne Vlado Požgaj tražio da ga povuku sa toga položaja, te je za v. d. zapovjednika postavljen Željko Tkalec.¹⁴⁵²

Iz Đurđevca i OZ Bjelovar po pitanju povratka 3. bojne na bojište nije bilo odgovora te je zapovjednik brigade Ivanić otišao 24. listopada 1991. u Đurđevac da se osobno upozna sa stanjem stvari oko te bojne. Spomenimo da su na tom sastanku u Đurđevcu 24. listopada 1991. bili predsjednik SO Đurđevac Ivan Hodalić, predsjednik Izvršnog vijeća općine Đurđevac te sekretar za NO, uz pukovnika Ivana Plasaja iz OZ Bjelovar te zapovjednika 105. brigade S. Ivanića i druge. Plasaj u svojim uspomnama tvrdi da su čelnici općine tvrdili da su oni sve uradili mobilizacijom bojne, dok je Plasaj tvrdio da oni moraju osim toga i politički djelovati jer se Hrvatska „ne može braniti samo na kućnom pragu.“ Dogovoreno je da čelnici općine obidu u skorije vrijeme postrojbe na terenu i da i oni pomognu pri stabiliziranju situacije u brigadi oko 3. đurđevačke bojne.¹⁴⁵³

Nakon niza razgovora i nagovaranja naknadnom mobilizacijom s prostora Općine Đurđevac odazvalo se svega 164 pripadnika ili oko 33% od formacije 3. bojne koji su pristigli u sastav 105. brigade na zapadnoslavonsko ratište tijekom 25. listopada 1991. godine.¹⁴⁵⁴ Razmješteni su u selo Novi Grabovac zajedno sa snagama 1. bojne 105. brigade Hrvatske vojske.¹⁴⁵⁵ Novi je Grabovac svakodnevno topnički tučen. Dnevno je na taj dio bojišta prosječno

¹⁴⁵² Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik brigade, 25. 10. 1991., IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 99.

¹⁴⁵³ OIP, Uspomene iz Domovinskog rata 1991. godine, Intervju sa Stjepanom Ivanićem, 20. II. 2017.

¹⁴⁵⁴ Martin Kranjec, zapovjednik 3. bojne tvrdi da je bilo moguće skupiti samo toliko ljudi jer je nedostajalo opreme i naoružanja da se više ljudi naoruža. Dakle nedostatak vojne opreme u tom trenutku uvjetovao je toliki broj mobiliziranog ljudstva 3. bojne. Intervju sa Martinom Kranjcem, 28. IX. 2019.

¹⁴⁵⁵ IVANIĆ, *105. brigada HV-a – zapovjednikovi zapisi*, n. dj., 49. Novi je Grabovac je bio nastanjen uglavnom srpskim stanovništvom i iz njega su, dok selo nije oslobođeno, pobunjeni Srbi napadali susjedno hrvatsko selo Kozarice. U mjestu je nakon oslobođenja ostao veći broj srpskih civila koji su izolirani u jednu kuću iz koje su puštani pod stražom da nahrane domaće životinje ili obave osobne potrebe. Hrvatska vojska se brinula o njihovoj prehrani. Radovan, Domagoj DEVLJIĆ, *Štraseri – didaskalije*, n. dj., 83-84. OIP, Podsjetnik Štab TO Bjelovar, knjižica 1., 24. 10. 1991. I u svom podsjetniku pukovnik Plasaj piše o sastanku od 24. listopada 1991. u Đurđevcu da je bilo dogovoreno da se 300 ljudi iz đurđevačke bojne uputi nazad u postrojbe brigade, ali to se nije dogodilo, već je došlo tek nešto više od polovine vojnika.

padalo 200-tinjak raznih projektila. U granicama svojih mogućnosti, prvenstveno diktiranih količinom raspoloživog streljiva, na sve su te napade po Bairu odgovarali hrvatski topnici.

U drugoj polovici listopada 1991. Zapovjedništvo OG „Posavina“ je razradilo potrebnu borbenu dokumentaciju i 27. listopada 1991. godine izdalo podređenim postrojbama borbenu zapovijed za napadna djelovanja u operaciji „Orkan ‘91“. Zamisao operacije bila je spojiti snage Operativne grupe „Posavina“ na potezu Novska – Nova Gradiška, odsjeći Jugoslavensku narodnu armiju i pobunjene Srbe na području Lipika i Pakraca i omogućiti Operativnoj zoni Bjelovar da ih potom uništi.¹⁴⁵⁶ Ukupna linija bojišta koju je držala OG „Posavina“ na novljanskom dijelu bojišta iznosila je 64,5 km i protezala se linijom: desno r. Sava – s. Trebež i lijevo rijeke Pakra – s. D. G. Subocka, po dubini Novska – s. Lipovljani – rijeka Ilova.¹⁴⁵⁷

Donesen je plan, čiji je cilj bio iz nekoliko smjerova razbiti neprijateljske snage u širem području Okučani – Stara Gradiška – Rajić presjeći prometnicu Lipik – Bijela Stijena – Okučani te na području Pakrac – Donji Čaglic – Japaga, uz pomoć Druge operativne zone Bjelovar, neprijatelja dovesti u okruženje i uništiti ga.¹⁴⁵⁸ Glavni stožer Hrvatske vojske ojačao je Operativnu grupu „Posavina“ sa 105. brigadom Hrvatske vojske iz sastava Operativne zone Bjelovar. Zapovjednik te brigade trebao se je pojaviti u Lipovljanima 27. listopada 1991. godine kako bi dobio zadatak od zapovjednika Operativne grupe „Posavina“.¹⁴⁵⁹ Poslana je i obavijest Operativnoj zoni Zagreb o dovođenju preostalih pripadnika 1. brigade Zbora narodne garde na područje Novske. Osim toga, Glavni stožer Hrvatske vojske opskrbio je vojsku sa haubicama

¹⁴⁵⁶ Rudi, STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 1996., 49. Operativna grupa „Posavina“ napadala je isključivo snage JNA ojačane pojedinim snagama srpskih paravojnih postrojbi. Za razliku od toga, Operativna zona Bjelovar u čijem su sastavu bile Operativna grupa Pakrac i sve ostale postrojbe, napadali su uglavnom pobunjene srpske paravojne formacije zapadne Slavonije. Bilo je izuzetaka kao na području Lipika gdje su su postrojbe OZ Bjelovar ratovala s pripadnicima JNA, a bilo ih je i na području Pakraca.

¹⁴⁵⁷ Rozario, ROZGA, *Povijest djelovanja OG „Posavina“* 9. 10. 1991.–10. 7. 1992., 1-2. Na cjelokupnom području (novljansko i novogradiško bojište) Hrvatska vojska imala je oko 13.500 vojnika. Protivnička strana imala je također oko 13.500 vojnika od čega je 25% bilo redovitih (aktivnih) vojnika, 50% rezervista, 20% teritorijalaca i 5% pripadnika četničkih postrojbi iz Srbije. Od hrvatskih snaga na novljanskom dijelu bojišta od početka djelovanja OG „Posavina“ do prestanka njenog rada u njejoj zoni odgovornosti su se osim 105. brigade HV-a, nalazile 1. brigada ZNG Zagreb, 125. brigada HV-a Novska, 8. brigada HV-a Samobor (tijekom vremene transformirana u 151. brigadu HV-a), 117. brigada HV-a Koprivnica, 51. sam. bataljon HV-a Vrbovec, 53. sam. bataljon HV-a Dugo Selo, 56. sam. bataljon HV-a Kutina, 65. sam. bataljon HV-a Ivanić Grad, 2 bojna 153. brigade HV-a Velika Gorica i 15. mpoad Križevci.

¹⁴⁵⁸ Anđelko, MIJATOVIĆ, Otkos 10: prva uspješna oslobodilačka operacija Oružanih snaga Republike Hrvatske u Domovinskom ratu: Domovinski rat u zapadnoj Slavoniji: 1990.–1991., n. dj., 229.

¹⁴⁵⁹ Prema ratnom dnevniku brigade zapovjednik 105. brigade S. Ivanić otišao je u Lipovljane ujutro 28. 10. 1991. Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik 105. brigade.

122 mm koje su naručene iz Daruvara, a 28. listopada 1991. trebale su doći u područje Operativne grupe „Posavina“.¹⁴⁶⁰

Na glavnom smjeru napada Novska – Gornji Raić – Okučani, u operaciji su trebali sudjelovati 1. brigada Hrvatske vojske „Tigrovi“, dijelovi 125. brigade Hrvatske vojske Novska te 65. samostalne bojne Ivanić Grad. U južnom smjeru napada Krapje – Jasenovac – Košutarica u napadu su trebali sudjelovati pripadnici 125. brigade Novska te snage HOS-a. Na sjevernom smjeru napada, na pravcu Lipovljani – Bair – Donji Čaglič, trebali su sudjelovati pripadnici 105. brigade Hrvatske vojske Bjelovar.¹⁴⁶¹

Zapovjedništvo OG „Posavina“ je dalo slijedeću zapovijed: „105. brigada ZNG s mč (četom tenkova op.a.) napada na front desno Isailovac /tt 238/, lijevo N. Grabovac, prema Kozarice – Bair – Kričke – D. Čaglič, sa zadatkom, pogodnim manevrom u sadejstvu sa grupom „Merčep“, dijelovima 125. brigade uz snažnu artiljeriju, spremnu razbiti snage četnika u rejonu Bair i Trokut, i u bližem zadatku ovladati linijom Gradina /tt 269/ – Popovac Subotski – Trokut.“ S te linije, uvođenjem drugog borbenog postroja, trebalo je produžiti borbena djelovanja pravcem Popovac (Subocki)-Kričke- Donji Čaglič, gdje je trebalo presjeći komunikaciju Okučani-Lipik i prijeći u obranu. Za topničku podršku bila je zaduženo topništvo 105. brigade Hrvatske vojske.

Martinić Jerčić piše: „Skupina Merčep“ je trebala djelovati u koordinaciji sa 105. brigadom Hrvatske vojske pravcem Bujavica-Lovska-Livađani sa zadatkom da brzim i energičnim napadom razbije srpsku obranu u Lovskoj, a zatim produži napad općim pravcem Lovska-Livađani-Donji Čaglič, te nakon izbijanja u područje Donjeg Čagliča produži borbena djelovanja prema Lipiku. Artiljerijsku podršku je „skupina Merčep“ trebala vršiti vlastitim sredstvima. Postrojbe 56. samostalnog bataljuna Kutina bile su zadužene za formiranje rezerve na pomoćnom pravcu i trebale su djelovati iza postrojbi 105. brigade Hrvatske vojske pravcem Banova Jaruga-Novi Grabovac-Bair-Trokut i biti u spremnosti za odbijanje protunapada iz pravca Korita-Trokut i Donja Stubica-Bair. Topništvo 56. samostalnog bataljuna se trebalo uključiti u Brigadnu topničku grupu 105. brigade Hrvatske vojske.¹⁴⁶² Sukladno ovoj zapovijedi Zapovjedništvo 105. brigade Hrvatske vojske Bjelovar je pristupilo pripremi za provedbu zadaće.¹⁴⁶³

Za tu operaciju bjelovarska 105. brigada Hrvatske vojske podredila se Operativnoj grupi „Posavina“, te se poslije „razbijanja snaga neprijatelja u rejonu Čagliča“ trebala vratiti u sastav Operativne zone Bjelovar i osiguravati lijevi bok Operativne grupe „Posavina“ iz pravca Pakraca. Zapovjednik 105. brigade Hrvatske vojske trebao se do 16.00 sati 27. listopada 1991.

¹⁴⁶⁰ Davor, MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, HVIDRA Novska, Novska, 2009., 231.

¹⁴⁶¹ RAGUŽ, Boj za „Trokut“, *Vojna povijest*, br. 9., prosinac 2011., 2.-3.

¹⁴⁶² Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 74.

¹⁴⁶³ Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik brigade, unos od 28. 10. 1991.

godine javiti zapovjedniku Operativne grupe „Posavina“ Rudiju Stipčiću u zapovijednom mjestu Lipovljanima zbog prijema zadatka.¹⁴⁶⁴ Zadaća je bila da napredujući šumskim putem iz smjera Novog Grabovca izbiju na područje Blatuše, ovladaju cestovim raskrižjem kod motela „Trokut“ i organiziraju obranu s pravca Lovska – Blatuše i „Trokut“ – Blatuše. Zapovjedništvo 105. brigade, procijenivši svoje snage, odlučilo je skoro sve svoje snage usmjeriti ka Bairu, kao glavom smjeru, dok je „Trokut“ postao pomoćni smjer odakle se trebao štititi bok glavnini snaga u Bairu.¹⁴⁶⁵ Napad je planiran za 29. listopada 1991. godine ujutro. Prema Marijanu na potezu napada 105. brigade Hrvatske vojske nalazili su se dijelovi 343. mehanizirane brigade JNA i pobunjeni Srbi.¹⁴⁶⁶

Martinić-Jerčić piše: „Zapovjedništvo 105. brigade Hrvatske vojske, kojoj je pravac djelovanja bio prema Bairu, imalo je problema sa angažiranjem 2. čazmanske bojne za koju je Krizni štab općine Čazma tvrdio da je njena upotreba u tom trenutku na novljanskom bojištu neizvediva. Iz 3. đurđevačke bojne 105. brigade Hrvatske vojske na područje razmjestaja 105. brigade u selima Kozarice i Novi Grabovac za operaciju „Orkan-91“, kao što smo već spomenuli, došlo je samo 164 pripadnika te bojne, tako da se zapovjedništvo 105. brigade Hrvatske vojske za napadno djelovanje moglo osloniti, uz navedene pripadnike 3. bojne, na postrojbe „A“ satnije i 1. bojne 105. brigade Hrvatske vojske te topničke postrojbe (bitnica haubica 122mm, bitnica lakih raketnih lansera 128 mm, bitnica minobacača 120 mm i bitnica topova B-1) i oklopne postrojbe brigade.¹⁴⁶⁷ 1. „A“ satinja i diverzantski vod su noć prije napada ušle iza neprijateljskih linija i čekale znak za početak napada.¹⁴⁶⁸

Martinić-Jerčić piše: „Bjelovarskoj brigadi pridodane postrojbe 8. brigade TO Samobor također su bile u problemima. Ojačana satinja samoborske brigade na zapadnoslavonskom bojištu nekoliko dana je čekala smjenu iz 1. satnije 1. bojne samoborske brigade, no kako to nije bilo moguće zbog zadržavanja samoborskih postrojbi od strane Glavnog stožera Hrvatske vojske na području Zagreba radi mogućeg djelovanja protiv postrojbi Jugoslavenske narodne armije u vojarnama, u Novi Grabovac je upućen dio samostalne satnije 100. brigade Hrvatske vojske „Štraseri“, kao zamjena za prateći vod 3. bojne 8. brigade Samobor“¹⁴⁶⁹ Šulj u vezi toga nastavlja: „Bilo je to dakle „šaroliko društvo“ raznorodnih postrojbi različitog borbenog isku-

¹⁴⁶⁴ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 73

¹⁴⁶⁵ ASI, Zapovjedništvo ZNG, Klasa: 8/91-01/169, Ur. br.: 5120-21-91, 27.10.1991., Zapovijed.

¹⁴⁶⁶ Davor., Marijan, *Put bjelovarskih ratnika u Domovinskom ratu, Bjelovarac*, 2. VIII. 2018., 20.

¹⁴⁶⁷ Martinić Jerčić, *Operacije oslobađanja...*, 77.

¹⁴⁶⁸ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 97., 99., 101-104. Nešto drugačije podatke donosi Rozarijo Rozga. On navodi da je u 1. bojni od 350 vojnika ostalo 106, u 2. bojni (Đurđevac) došlo je na položaje 160 vojnika, od kojih je 20 otišlo, te da je OKV (Bjelovar) ostao na 3 posade. Rozario, ROZGA, *Povijest djelovanja OG „Posavina“ 9. 10. 991.-10. 7. 1992.*, 3.

¹⁴⁶⁹ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 77

stva, borbenog morala i opremljenosti, od kojih se očekivalo da se u roku 24 sata sprema za provedbu iznimno zahtjevne napadne operacije te da tijekom idućih nekoliko dana oslobode veliki prostor Novljanskih brda i izbiju na prometnicu Okučani-Lipik.¹⁴⁷⁰

Topničke postrojbe zauzimaju položaje u rajonu Torovi-Kozarice i to: samohodna haubička baterija 122mm se nalazila u Torovima, bat. MB 120 mm u s. Kozarice, baterija B-1 u s. Torovi, gdje vrši uspješnu topničku potporu djelovanjem po neprijateljskim položajima. Baterija SO 90mm je u međuvremenu na terenu predpočinjena OZ Bjelovar, te je cijelo vrijeme bila smještena na ciglani u Garešnici i za to vrijeme nije djelovala. U budućem djelovanju naročito će se istaći baterija „Gvozdika“ kojom je zapovjedao Miroslav Anđić.¹⁴⁷¹

Tako su se, koliko je vrijeme, ljudstvo, oprema i teren dopuštali, snage podčinjene Zapovjedništvu 105. brigade Hrvatske vojske pripremile za napadnu operaciju „Orkan 91“ koja je počela u 6.00 sati 29. listopada 1991. topničkom pripremom po položajima JNA i pobunjenih Srba. Na pomoćnom pravcu Lipovljani-Bair-Donji Čaglič djelovali su pripadnici 105. brigade s pridodanim manjim postrojbama iz 8. brigade TO Samobor, te pripadnicima domicilne 125. brigade Novska.¹⁴⁷² Martinić-Jerčić piše da „zapovjedništvo 105. brigade Hrvatske vojske, koje je vodilo napad na tom pravcu, zapovjedilo podređenim postrojbama da prije napada vrše izviđanja na pravcu Novi Grabovac-Trokut s ciljem da ih srpske snage primjete, kako bi skrenuli pozornost glavnog smjera napada na pravcu Kozarice-Bair. Za napad na tom glavnom smjeru pripadnici diverzantskog voda Operativne zone Bjelovar pod vodstvom Mirka Pereša i „A“ satnije 105. brigade su u noći s 28. na 29. listopada 1991. zaposjeli položaje u pozadini i na lijevom boku srpskih snaga u Bairu, kako bi iznenadili snage JNA napadom s leđa. Za napad na glavnom smjeru napada bile su zadužene postrojbe 105. brigade HV-a, ojačane tenkovskom satnijom, koje bi krenule u napad nakon što krenu u napad postrojbe 105. brigade u srpskoj pozadini. Za topničku podršku bile su planirane baterija minobacača 120 mm, baterija haubica 122 mm „Gvozdika“, baterija lakih raketnih lansera 128 mm i baterija topova B-1 koje bi vršile pripremu od pola sata po položajima JNA u selu Bair i na Trokutu.“¹⁴⁷³

¹⁴⁷⁰ Tomislav Šulj, „Štraseri“ – jedinica dragovoljaca (drugi dio), <https://vojnepovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/straseri-jedinica-dragovoljaca-drugi-dio-1361257> (3. III. 2020.)

¹⁴⁷¹ Arhiv Udruge 105. brigade, RH, MORH, GS OS RH, Vojna pošta 2127, Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu, Klasa: 801-02/97-02/03, Ur. br. 2127-01-97-02, 20. ožujak 1997.

¹⁴⁷² RAGUŽ, Boj za Trokut, *Vojna povijest*, prosinac 2011. U intervju *Večernjem listu* 2014. godine zapovjednik 105. brigade Ivanić je rekao da je napad bio planiran za 10.00 sati ujutro, no da je krenuo sat ranije jer su već oko 8.30. snage JNA počele jak topnički napad po položajima koje su postrojbe 105. brigade pripremajući se za napad već ranije napustile. Za „uzimanje“ Baira ključno bilo vješto varanje neprijatelja, *Večernji list*, 30. X. 2014.

¹⁴⁷³ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 82.

U 9.00 sati počela je topnička priprema hrvatskih snaga po prednjem kraju srpskih postrojbi, a u 9,30 sati, kada je počeo napad pješništva i oklopništva hrvatskih snaga, topnička vatra hrvatskih snaga premještena je na ciljeve u dubini.¹⁴⁷⁴ Na desnom krilu su, napredujući iz smjera Kozarica, snage 1. bojne i tenkovske satnije 105. brigade, uz sudjelovanje „A“ satnije i diverzantnog voda koji su napali snage JNA s leđa, razbile obranu Baira (na ulazu u selo razbijaju prvu barikadu na južnoj strani ulaza u Bair u 10.20, probijaju se do prvih kuća gdje zatječu manje neprijateljske snage od očekivanih) i oslobodile selo u 13.30 sati.¹⁴⁷⁵ Nakon toga se pristupilo organiziranju obrane na izlazu iz sela, na pravcu prema Blatuši i Popovcu. Tako je uspješno realizirana prva faza napadne operacije na desnom krilu 105. brigade Hrvatske vojske.

Drugi pokušaj napredovanja 105. brigade Hrvatske vojske toga dana nije bilo zbog nedostatka ljudstva što je ugrozilo nastavak operacija na ovom pravcu. Naime, na područje Bujavice nisu došle ni postrojbe iz Garešnice, a malobrojni pripadnici 3. bojne 105. brigade Hrvatske vojske su nakon teških gubitaka i povlačenja u Novi Grabovac napustili položaje i otišli u Đurđevac, o čemu nešto dalje.¹⁴⁷⁶ U Bairu je ostalo samo nekoliko tenkova iz 105. brigade te 30-tak ljudi iz 1. bojne koje je vodio Hajrudin Huseinović. Zapovjedništvo Operativne grupe „Posavina“ je interveniralo kod Zapovjedništva Operativne zone Bjelovar, u čijoj su zoni odgovornosti bile navedene postrojbe, no ni to nije pomoglo. Zapovjedništvo Operativne grupe „Posavina“ je priznalo da „navedeni manjak jedinica ne osigurava nastavljanje operacije na ovom (Bair-Kričke) pravcu.“¹⁴⁷⁷ Tijekom operacije kako je planirano grupa „Merčep“ nije djelovala kod Lovske pa je stvar bila dodatno otežana.¹⁴⁷⁸

Za vrijeme napada brigade na Bair neprijateljsko zrakoplovstvo izvršilo je napad na položaje brigade sa dva aviona „G-4“ i tom prilikom je otvorena paljba iz sveg raspoloživog PZO oružja u brigadi. Tom prilikom je ciljatelj Marijan Jurinić iz PAT-a 20/3 A3B-1 ošteti jedan zrakoplov.¹⁴⁷⁹

Prema Martiniću-Jerčiću u pripremi i napadu pripadnika 105. brigade Hrvatske vojske u početku pojavili su se problemi: „Naime 2. bojna 105. brigade iz Čazme, koja je trebala sudjelovati u napadu, nije se uopće pojavila na bojištu, kao i dio 105. brigade iz Garešnice, što

¹⁴⁷⁴ Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik brigade, 29. 10. 1991., IVANIĆ, *105. brigada HV-a Bjelovar – zapovjednikovi zapisi*, n. dj., 47.

¹⁴⁷⁵ Arhiv Udruge 105. brigade, Ratni dnevnik brigade, 29. 10. 1991. „Prvi bataljon javio da je ušao u Bair“ u 13.00.

¹⁴⁷⁶ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 86

¹⁴⁷⁷ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 86

¹⁴⁷⁸ RAGUŽ, *Boj za „Trokut“*, n. dj., 8.–9

¹⁴⁷⁹ Arhiv Udruge 105. brigade, RH, MORH, GS OS RH, Vojna pošta 2127, Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu, Klasa: 801-02/97-02/03, Ur. br. 2127-01-97-02, 20. ožujka 1997. Postoji mogućnost da je zrakoplov i srušen.

je onemogućilo nastavak napredovanja 105. brigade. Dapače pojavio se problem čuvanja postignuća na desnom krilu, Baira. Veliki gubici i zahtjevna napadna djelovanja ostavile su trag na hrvatskim snagama, te su postrojbe A satnije 105. brigade HV-a i pripadnici 63. bataljuna 125. brigade napustili položaje u Bairu.¹⁴⁸⁰ Raguž piše da je „U selo je oko 15.00 sati uvedena satnija 63. bojne 125. brigade Novska, koja je trebala pomoći u osiguranju. Međutim, nakon samo nekoliko sati se povukla. S dolaskom mraka se povukao i veći dio 1. bojne 105. brigade. Na osiguranju sela je ostao samo manji dio 1. bojne i satnija tenkova. Tako je večer prvog dana operacije „Orkan ‘91“ 105. brigada sa predpodčinjenim joj postrojbama dočekala na novoj liniji: Gradina (tt 269) – istočni rub Baira – Novi Grabovac. Iako je uspjeh 105. brigade u provedbi postavljene zadaće bio polovičan, oslobođanje sela Bair je bio najveći teritorijalni uspjeh koji su snage Operativne grupe „Posavina“ toga dana postigle.“¹⁴⁸¹ To je bio i vrhunac u suštini nerealne operacije.

Martinić-Jerčić piše: „Nakon prvog dana operacije crta razdvajanja na novljanskom bojištu išla je linijom: u zoni odgovornosti 105. brigade: selo Bujavica-Biljeg-Blatuše-groblje na predjelu Bakule (istočno od Baira) – Gradina (tt269); u zoni odgovornosti 1. brigade: Luke (kota 157) – Brestačko brdo – Tromeda Paklenička-Tromeda Jazavička – Kričko brdo (tt 437) – Pavlović brdo (tt 294) Sisvete sjeverno od Batolovke za 700 m – selo Stari Grabovac – kota 102 – južno od pruge željezničke stanice Novska – nadvožnjak na autoputu do sela Bročice; u zoni odgovornosti 125. brigade: od sela Bročice do kanala Strug-kanalom Strug do područja Rakove noge – Linjakov dol – rijeka Sava.“¹⁴⁸²

Nepoznati član Štaba TO Srpske autonomne oblasti (SAO) Zapadne Slavonije opisao je u službenom dnevniku srpski poraz: „U popodnevnim satima desile su se nove promjene u reonu Bair. Ustaše su napale naše snage i pri tom smo imali 13 mrtvih i 17 ranjenih. Situacija je bila vrlo teška. (...) Situacija na području Baira, Lovske i Trokuta je veoma teška. Pakrački štab je skoro pred rasulom. Često se mijenja komandant štaba što veoma loše utječe na moral vojnika.“¹⁴⁸³ Da su borbe toga dana bile žestoke govori i podatak iz presretnutog razgovora vođe pobunjenih zapadnoslavonskih Srba Veljka Džakule i predsjednika Republike Srpske u Bosni i Hercegovini Radovana Karadžića od 31. listopada 1991. godine.

Razgovor Veljko Džakula – Radovan Karadžić: Džaukla: Nije dobro, barem u ovo predjelu oko Novske. (...) Došla je teroristička grupa obučena u JNA uniforme. (...) i prišla im je, navodno da ih imaju petnaestak zarobljenih, nisam siguran u da li je to

¹⁴⁸⁰ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 84.

¹⁴⁸¹ RAGUŽ, *Boj za „Trokut*, n. dj., 9., MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, n. dj., 236., IVANIĆ., *Da se ne zaboravi*, n. dj., 101., ASI, RH, OZ Bjelovar, Op. br. 34., 105. brigada, 1. 11. 1991., *Izvjeste.*

¹⁴⁸² Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 85

¹⁴⁸³ Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCDR), fond 12. kut. 1. Dnevnik događanja TO Z. Sl. 26. X. – 10. XI. 1991.

baš tačan podatak, još ga provjeravamo. Njih tridesetak je upalo, poklalo ove na brzину. I sada oni su se probili na Bair, to je jedan punkt kod Novske, prema Lipiku. I gore su zauzeli položaj, gdje drže naših još pet sela koja još nisu bila načeta, postoji opasnost da će početi tuć sa tenkovima, ima sedam tenkova, da uništavaju selo po selo. Karadžić: A Armija, je li Armija šta uradila? Džakula: Samo je jedan potez skinula, i sad se miruje, jel. (...) Mislim da Bair mora ponovo pasti u naše ruke.¹⁴⁸⁴

Iako je sam prostor sela Bair zauzet bez ijednog poginulog, gubici su se dogodili na osiguranju lijevog boka snaga za napad na Bair gdje su poginula tri vojnika i još šest u oklopnom transporteru. Dvoje je poginulo na osiguranju lijevog boka snaga na napad na Bair s pravca Lovske i Trokuta, zapovjednik grupe boraca koja je bila u pratnji tenkova Ivan Rengel također je poginuo, dok su šestorica poginula u oklopnom transporteru (Tomo Čizmešinkin, Siniša Lazić, Željko Pufler, Ivica Šabić, Božidar Vlahović i Zlatko Zubić). Osim njih, svoj život dala su i 3 pripadnika Treće bojne Osme brigade HV-a, a 4 pripadnika su ranjena i 2 zarobljena.¹⁴⁸⁵ Ukupno je u napadu hrvatskih snaga stradalo više od 104 hrvatskih vojnika, od toga 24 smrtno, a više od 80 je bilo ranjeno.¹⁴⁸⁶

7. Boj za „Trokut“

Nakon početnog uspjeha oslobođenja jakog neprijateljskog uporišta¹⁴⁸⁷ unutar 105. brigade Hrvatske vojske loše je odjeknulo samovoljno napuštanje borbenih položaja 3. bojne (đurđevačke) 29./30. listopada jer je time bio ugrožen lijevi bok snaga brigade na položajima u selu Bair. Naime, prema ratnom dnevniku brigade u 14.55 sati dobiven je izvještaj: „(...) da se 3. bataljon iz Trokuta¹⁴⁸⁸ izvukao zbog gubitaka i jake vatre u selo N. Grabovac.“¹⁴⁸⁹ No, u

¹⁴⁸⁴ Razgovor između Valjka Džakule i Radovana Karadžića 31. X. 1991. <https://www.youtube.com/watch?v=1zDH9J7URo> (2. III. 2019.)

¹⁴⁸⁵ ASI, ZOGP, Ur. br. 139791., 29. 10. 1991., Dnevno izvješće, MIJATOVIĆ, Otkos-10, 236., IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 111., MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, n. dj., 238.

¹⁴⁸⁶ MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, n. dj., 237.

¹⁴⁸⁷ Stoji konstatacija u rasčlambi 105. brigade iz 1997. godine: „Mora se napomenuti, da je to bila prva organizirana borbena akcija postrojbi brigade koja je koordinirana iz s. Kozarica, gdje je bilo smješteno zapovjedništvo brigade.“ Arhiv Udruge 105. brigade, RH, MORH, GS OS RH, Vojna pošta 2127, Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu, Klasa: 801-02/97-02/03, Ur. br. 2127-01-97-02, 20. ožujka 1997.

¹⁴⁸⁸ Trokut je lokalitet raskrižja nekoliko prometnica u Novljanskim brdima, ali i ime motela otprilike na pola puta između Novske i Lipika. Do rata je motel bio omiljeno izletišta lokalnog stanovništva, a u ratu je zbog svog strateškog smještaja na raskrižju prometnica, postao točka oko koje se vodio krvavi boj.

¹⁴⁸⁹ Arhiv Udruge 105. brigade HV-a, Ratni dnevnik brigade, unos od 29. 10. 1991.

svojim zapisima Ivanić piše da je „nešto prije 13.00 sati dobio dojavu snaga 105. brigade u selu Bair da se naše snage povlače s pravca Trokuta prema selu Novi Grabovac.“¹⁴⁹⁰

Naime, iz pravca Novog Grabovca u napad je krenulo 30-ak pripadnika 105. brigade iz Đurđevca, iza njih su išli pripadnici samostale satnije „Štraseri“ iz Zagreba, a potom samoborska satnija. Ukupno je iz pravca Novog Grabovca krenulo 134 vojnika pod zapovjedništvom Martina Kudumije, te nekoliko tenkova i samohotki. Jedan od pripadnika „Štraseri“ kanije je opisao početak napada iz Novog Grabovca:

„U 4.00 cijeli je Grabovac bio na cesti pod opremom. (...) Bilo je prilično hladno. Mi još nismo imali zimske uniforme. (...) Oko 5. krenuli smo laganim hodom prema Trokutu. Znali smo da nema potrebe za žurbom, jer nam je najavljene artiljerijska priprema od nekih dva sata. (...) U tom kretanju na trenutak bi bili prvi, zatim bi preko „Motorole“ dobili zapovjed da se zaustavimo, tako bi nas prestigli Samoborci ili Đurđevčani. Nismo znali tko je određen za prvi val, ne vjerujem da je itko i znao. (...) Tada nam je iza leđa počelo dopirati brujanje koje je ubtzo prerاسlo u tutnjavu. Sklonili smo se u jarak, a kraj nas su protutnjali tenkovi, skrenuli na livadu ispred šume, usmjerili cijevi prema selu Bair i počeli ga priličnom preciznošću zasipati granatama. To je bila solodna priprema, samo nažalost, ne za nas, nego za drugi dio grupe koja je napadala s druge strane. Prema informacijama koje smo imali sa treće strane trebali su napasti Merčapovi ljudi. Oni su trebali osvojiti Lovsku, pa bi se svi zajedno spojili negdje iza Trokuta.“¹⁴⁹¹

Uz velike napore uspjelo se probiti barikade i uspješno napredovati. Međutim, kod ulaska u šumu, kako tvrdi Raguž, koja vodi u smjeru „Trokuta“ došlo je do razdvajanja snaga. Hrvatski su tenkovi umjesto na „Trokut“ skrenuli desno i uputili se na selo Bair, ostavivši pješništvo da samo nastavi ka motelu. Upravo je čelna grupa kolone koju su činili đurđevčani neposredno pred izbijanje na proplanak motela „Trokut“ upala u unakrsnu vatru iz srpskih uporišta.¹⁴⁹² Dramatičnost borbi oko motela „Trokut“ opisao je Raguž u svom radu „Boj za Trokut“:

„Napredujući iza spomenika (kod motela nalazio se masivan partizanski spomenik) hrvatski vojnici su izbili neposredno pred sam motel. Dio ih se zaklonio iza

¹⁴⁹⁰ IVANIĆ, *105. brigada HV-a Bjelovar – zapovjednikovi zapisi*, n. dj., 48. Dio snaga 3. bojne našao se pod jakom vatrom te se nisu mogli maknuti s položaja. Imali su trojicu ranjenih iz svoje postrojbe, a pokušavali su izvući još dvojicu poginulih boraca iz sastava samoborska satnije. Ovad dio snaga 3. bojne pod zapovjedništvom Ivana kosa ostala je na svojim položajima do pada mraka da bi se povukli u Novi Grabovac. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 106.

¹⁴⁹¹ DEVLJIĆ, *Štraseri – didaskalije*, n. dj., 26.

¹⁴⁹² RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade*, n. dj., 169; 171.

betonskog zida i po grmlju očekujući dolazak ostatka pješačkih snaga iz Novog Grabovca i tenkove iz smjera Baira. Međutim čelna grupa kolone, koju su sačinjavali Đurđevčani je neposredno pred izbijanje na proplanak pred motelom „Trokut” upala u unakrsnu vatru iz srpskih uporišta. Odmah su imali nekoliko ranjenih boraca, a ostatak grupe je bio priklješten. Vidjevši u kakvom su se položaju našli njihovi suborci, skupina Samoboraca koja je već bila kod motela pohitala im je u pomoć. Nije bilo vremena čekati da do „Trokuta” dođe glavnina hrvatskih snaga koja je u tom trenutku bila udaljena od 500 do 1000 metara, stoga se ova grupa podijelila u dvije skupine, od kojih je prva preuzela vatru na sebe, a druga izbila na čistinu i krenula u izvlačenje ranjenika. Prva se skupina upustila u borbu prsa o prsa s srpskim vojnicima, nanoseći im gubitke. Tu se posebno istakao Jurica Rešetar koji se uspio probiti do samog motela gdje je bilo smješteno srpsko zapovjedništvo. Zauzevši zgodnu poziciju u grmlju, rafalnom paljbom i ručnim bombama likvidirao je skupinu srpskih vojnika (kapetana i dva vojnika) koja je borbeno djelovala iz motela. Pucao je sve dok mu oružje nije otkazalo, nakon čega se morao povući. U međuvremenu su izvučeni đurđevački ranjenici. Iako su na taj način spasili svoje suborce, Samoborci su pritom platili visoku cijenu.“¹⁴⁹³

Nakon toga uslijedilo je već spomenuto povlačenje 3. bojne i ostalih postrojbi. Koliko je to bilo kaotično govori podatak da se većina ljudi povukla, ali ostalo je tridesetak iz svake jedinice koje je sudjelovala u napadu, većinom iz satnije „Štraseri“, koji su se uspjeli izvući tek tijekom noći.¹⁴⁹⁴ Raguž tvrdi da je: „odluka da pješaštvo može dalje samo do „Trokuta” jer da se radi o pomoćnom pravcu napada, dok oni (misli se na oklopne snage op. a.) odlaze u glavni pravac, na Bair, gdje je navodno utaborena glavnina srpskih snaga. Kasnije se pokazalo da se radilo o krivoj procjeni iz koje se rodila krupna i krvava greška, jer je upravo na prostoru „Trokuta” bila glavnina srpskih snaga na ovom dijelu bojišta.“¹⁴⁹⁵

Na ovu Raguževu konstataciju je odgovorio zapovjednik 105. brigade Hrvatske vojske Ivanić da u svim vojskama svijeta važi načelo da se pri napadnom djelovanju glavninom snaga napadača napada pomoćne snage branitelja, a izuzetno se napada svojim glavnim snagama na njegove glavne snage i to u slučaju kada se ima jako povoljan odnos snaga u odnosu na branitelja i jaku topničku i zrakoplovnu potporu, što 105. brigada nije imala. Ivanić tvrdi da je

¹⁴⁹³ RAGUŽ, *Boj za Trokut*, n. dj., 10.

¹⁴⁹⁴ DEVLJIĆ, *Štraseri – didaskalije*, n. dj., 28.

¹⁴⁹⁵ RAGUŽ, *Ratni put 151 samoborske brigade*, n. dj., 169.

zapovjedništvo 105. brigade Hrvatske vojske dobro procijenilo neprijatelja, ali da je neizvršenje zapovjedi dovelo do neostvarenja vojnog cilja i gubitaka.¹⁴⁹⁶

Naime, zamisao zapovjedništva 105. brigade bila je takva da se glavnim snagama 105. brigade Hrvatske vojske što prije ovlada selom Bair i dijelom snaga pristupi organizaciji obrane sela, a većim dijelom tenkovske satnije, uz pratnju uvježbanog ojačanog voda pješništva i sa snagama koje su već djelovale prema motelu „Trokut“ (ojačana satnija 3. bojne 105. brigade, 164 branitelja, satnija iz Samobora i dobrovoljna skupina „Štraseri“) krene prema motelu „Trokut“ i do mraka ga zauzme. Međutim, plan kao takav nije realiziran. Kako Ivanić navodi negdje oko 14.00 sati 29. listopada 1991. stvorili su se uvjeti da se krene glavnim snagama 105. brigade na ovladavanje „Trokutom“. Međutim, tada su se već snage 3. đurđevačke bojne s pridodanom Samoborskom satnijom i skupinom „Štraseri“ već nalazile u selu Novi Grabovac, a ne na položajima gdje im je zapovijedeno, u Blatušama – k.135 (odakle su trebale zauzimanjem pogodnih položaja štiti lijevi bok snaga brigade pri napadu na selo Bair). Ivanić u svojim memoarima piše da je za neuspjeh planirane operacije glavnu odgovornost snosio zapovjednik 3. bojne Martin Kudumija „jer nije izvršio zadaću koju je 3. bojna dobila, već je samovoljno i bez odobrenja, rukovodeći se pritom tko zna kojim motivima produžio napad prema Trokutu, a po nailasku na jači otpor srpskih snaga i gubitaka u našim redovima, napustio prostor borbenog djelovanja i povukao snage u selo Novi Grabovac.“¹⁴⁹⁷

¹⁴⁹⁶ Kada je izašao članak Jakše Raguža „Boj za Trokut“ (prosinac 2011. u Vojnoj povijesti) Udruga 105. brigade i Stjepan Ivanić su brzo poslali spomenutom vojnom magazinu ispravke netočnosti koje su uočene u Raguževom članku. Članak je generalno ocijenjen pozitivno i uočen je autorov napor da se usklade sve povijesne činjenice, ali je ipak primjećeno nekoliko nedostataka. Međutim, vojni magazin „Vojna povijest“ taj dopis Udruge 105. brigade nije objavilo, te je ono objavljeno tek 2018. godine u knjizi Stjepana Ivanića „105. brigada HV-a Bjelovar – zapovjednikovi zapisi“.

¹⁴⁹⁷ IVANIĆ, *105. brigada HV-a Bjelovar – zapovjednikovi zapisi*, n. dj., 52. Potrebno je spomenuti da u određenim krugovima oko 3. bojne Đurđevac kruži nepotvrđana priča da je njihov napad kompromitirala izdaja sa strane njihova vodiča koji im je dodjeljen od strane OG „Posavina“ Nenada Kneževića. Da u toj priči ima nešto dokazuju i priloženi dokazi iz jednog sudskog procesa u Splitu na kojem je neizravno dokazano da je „29.10.1991 Nenad Knežević ubačen kao vodič postrojbama ZNG, tj. 105. Bjelovarskoj brigadi i dr, u zapadnoj Slavoniji u akciji „Orkan-91“. U toj akciji Knežević je kriv za pogibiju naj manje 11 hrvatskih branitelja i više ranjenih u borbi za Trokut! Knežević je ubrzo otkriven te je iz straha za vlastiti život pobjegao sa bojišnice ali je isti dan uhićen po Vojnoj policiji sa svoja 2 pomoćnika i sutradan sproveden u Remetinec i odmah razmjenjen!? Knežević se opet vratio na dalmatinsko ratište i u dobro poznati Split ali je prokužen od strane SIS-a pa je uhićen zajedno sa čitavom grupom suradnika i doveden u VIC Lora radi krim. obrade. Međutim, njihovo dovođenje i pritvaranje u VIC Lora nisu odredili čuvari VIC Lora već je to odredio Vojni sud u Splitu svojim rješenjem o pokretanju istrage i određivanju pritvora a na zahtjev zam. Vojnog tužitelja Mladena Bajića.“ S obzirom da nisam imao pristup primarnim izvorima sa suda ovu konstataciju nisam mogao provjeriti. Vidi forum: www.forum.hr – Operacija Orkani 91. i <http://www.djurok.com/sud-protiv-odluke-suda/> (2. III. 2019.) Vidi potvrdu istog također u: Intervju sa Martinom Kranjcem, 28. XI. 2019.

I Raguž je opisao ovu situaciju o borbama oko motela „Trokut“ nalazeći opravdanje za povlačenje snaga 3. bojne: „Iako se, dakle, izbilo na zapovjedenju crt, veliki broj mrtvih i ranjenih, višesatne teške borbe oko „Trokuta“, te žestoki vatreni udari su pokazali hrvatskim snagama da su naišli na snažno srpsko uporište koje bez dodatnih postrojbi i podrške oklopno-mehaniziranih snaga ne mogu osvojiti. Uz to se ispostavilo da grupa „Merčep“ uopće nije krenula u napad na Lovsku, kako je bilo predviđeno planom OG „Posavina“, a što bi uvelike rasteretilo hrvatske snage kod „Trokuta“. Stoga je zapovjedništvo 3. bojne, koje je vodilo napad, odlučilo da se postrojbe s prilaza „Trokutu“ povuku u Novi Grabovac. Toj odluci je doprinijelo i to što se pomoću sredstava veze HV-a, slušajući razgovore protivnika, doznalo da srpske snage pripremaju protunapad na smjerovima Lovska – „Trokut“, Korita – „Trokut“ te Brezovac – Bair. Istodobno se nije moglo dobiti podatak je li 56. samostalna bojna Kutina, čija je zadaća bila odbijanje protunapada, spremna za akciju. Dolazak tih novih srpskih snaga iz smjera Lovske i Korita bi za „prikleštene“ hrvatske snage kod „Trokuta“ mogao postati fatalnim.“¹⁴⁹⁸ I pukovnik Plasaj iz OZ Bjelovar piše da je 105. brigadi, osim toga što je imala široki front napada, otežavajuća okolnost bila nefunkcioniranje veze između zapovjedništva i bojni jer za takvo što nije bilo sredstava. Veza se naime održavala kuririma.¹⁴⁹⁹

Zapovjednik 105. brigade Hrvatske vojske Stjepan Ivanić osobno je otišao u Novi Grabovac da se uvjeri u pravo stanje na terenu, da li su jedinice 3. bojne stvarno napustile položaje obrane, jer je time bio ugrožen lijevi bok brigade na položajima u selu Bair. Našao je zapovjednika 3. bojne M. Kudumiju u teškom stanju u Novom Grabovcu, pri čemu mu on nije mogao zbog svog stanja dati izvješće o stanju bojne i razlozima povlačenja. Kada je saznao da se 3. bojna stvarno cjelokupna povukla s bojišta, slijedeći dan je zatražio ostavku zapovjednika 3. bojne.¹⁵⁰⁰

Prema jednom tumačenju osvajanje motela „Trokut“ nije bilo uspješno budući su snage HV-a, pod vodstvom zapovjednika 3. bojne Martina Kudumije, razdvojile na ulasku u šumu koja vodi u smjeru motela. Oklopna vozila su se uputila u pravcu sela Bair, dok su se pješaci uputili ka motelu „Trokut“ budući da je to bio pomoćni smjer napada. Martinić-Jerčić piše: „Djelovanje srpskih snaga pojačano je tenkovskom paljbom iz pravca Lovske. Srpske snage u Lovskoj trebali su napasti pripadnici pričuvnog sastava MUP-a RH iz Pakračke Poljane iz pravca Bujavice, no te postrojbe nisu krenule u napad. Na tom pravcu trebale su djelovati i postrojbe 2. bojne 105. brigade, no pripadnici te postrojbe nisu došli na to područje.“¹⁵⁰¹

¹⁴⁹⁸ RAGUŽ, *Boj za Trokut*, n. dj.

¹⁴⁹⁹ OIP, *Uspomene iz Domovinskog rata 1991. godine*.

¹⁵⁰⁰ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 106., Rozario, ROZGA, *Povijest djelovanja OG „Posavina“* 9. 10. 991.–10. 7. 1992., 4.

¹⁵⁰¹ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije....*, 83

Samoborski i đurđevački vojnici su se našli u bliskoj borbi sa JNA te su očekivali tenkovsku potporu 3. bojne 105. brigade. No, oklopni transporter 105. brigade nije stigao na vrijeme kao podrška budući da je uništen nakon što je pogođen raketnim projektilima. Osim toga, pričuvni sastav MUP-a RH pod vodstvom T. Merčepa nije krenuo u napad na Lovsku, što bi dodatno olakšalo posao vojnicima koji su pokušali osvojiti motel „Trokut“.¹⁵⁰² Ti događaji ugrozili su samopouzdanje i ugled brigade. Upravo su ti ozbiljni problemi koji su datirali od nepotpune mobilizacije 12. listopada i prvih borbi na zapadnoslavonskom ratištu nastavili nagrizati strukturu i homogenost 105. brigade Hrvatske vojske, te su se te posljedice osjećale i dalje.¹⁵⁰³

8. Poslije oslobođenje Baira

Martinić-Jerčić piše: „Oslobođeni Bair su predvečer 30. listopada 1991. napustile postrojbe tenkovske satnije i 2. satnije 1. bojne 105. brigade. Idućeg dana u poslijepodnevnim satima 31. listopada 1991. na područje Kozarice došle su postrojbe 2. bojne 105. brigade Hrvatske vojske, jačine ojačane satnije i jedna satnija iz Garešnice, koja je ušla u sastav 2. bojne 105. brigade. Te postrojbe su odmah po dolasku raspoređene na položaje u selu Bair.“¹⁵⁰⁴ Garešnička satnija bila je dio 73. samostalne bojne Garešnica i ona se jedno vrijeme borila na zapadnoslavonskom bojištu kao pomoćna postrojba 105. brigade Hrvatske vojske da bi se tek kasnije na istočnoslavonskom bojištu u srpnju 1992. godine cijela 73. samostalna bojna pripojila 105. brigadi Hrvatske vojske i djelovala u okviru njene 3. bojne.¹⁵⁰⁵

Postrojbe 105. brigade Hrvatske vojske na području Novi Grabovac-Bair-Kozarica često je gađalo topništvo JNA. Topništvo 105. brigade nije moglo uzvratiti jer za haubice 122 mm nije imala streljivo s manjim punjenjem. Od četiri minobacača 120 mm koje je brigada imala na raspolaganju tri su bila neispravna. Druga topnička sredstva brigada nije imala.¹⁵⁰⁶ Neprijateljska vatra je ponekad trajala satima pri čemu su upotrebljavani najrazorniji projektili, a djelovalo je je zrakoplovstvo JNA. Prvog dana studenog 1991. od cijele 105. brigade na položajima u Bairu, Kozaricama i Novom Grabovcu bilo je oko 350 pripadnika brigade. Članovi posada tenkova su skoro svi napustili postrojbu, a pripadnici minobacačke bitnice su

¹⁵⁰² RAGUŽ, Boj za „Trokut“, 8.-9.

¹⁵⁰³ MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, n. dj., 236., IVANIĆ., *Da se ne zaboravi*, n. dj., 101.

¹⁵⁰⁴ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije....*, 88.

¹⁵⁰⁵ Detaljnije o ratnom putu 73. samostalne bojne Garešnica vidi u: Mato, ČURAK, *Sjećanja na Domovinski rat 1990-1995.*, Matica hrvatska Ogranak Bjelovar – Grafocentar, Bjelovar-Zagreb, 2010., 202-204.

¹⁵⁰⁶ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije....*, 88.

dobili dnevni odmor s kojeg se nisu vratili.¹⁵⁰⁷ Istog dana srpske snage su napale pješadijom uz podršku tenkova na pravcu sela Popovac Subocki, te je uz velike napore selo Bair ostalo u hrvatskim rukama.¹⁵⁰⁸ Postojala je ipak bojazan da će snage JNA i pobunjeni Srbi ponovo zauzeti Bair, što se i kratkotrajno dogodilo kasnije kada 105. brigade Hrvatske vojske nije više bilo na ovom dijelu bojišta.¹⁵⁰⁹

Zapovjednik 105. brigade Ivanić pokušavao je zapovijedima i prijetnjama natjerati da se postrojbe koje su neovlašteno napustile položaje vrate. Tako je traženo od čete „A“ da se odmah javi u rejon sela Kozarice do 12.00 dana 30. listopada 1991., te da ukoliko se jedinica ne odazove ista biti će raspuštena, „a pripadnike razdužiti sa naoružanjem i osobnom opremom.“¹⁵¹⁰ S obzirom da njegove zapovijedi se nisu izvršavale kako treba i na vrijeme, zapovjednik Ivanić je tražio od Operativne grupe „Posavina“ da se izvrši smjena 105. brigade u „rejonima obrane koje drži brigada“. U izvješću se navodi da se u kompletnoj 105. brigadi na položajima nalazi ukupno 350 ljudi jako narušena morala. Ponavljaju se u izvješću teškoće s mobilizacijom brigade i problemi s 2. bojnom (čazmanskom) „do sada su svi pokušaji da se isti dovede ponovo u sastav brigade nisu uspjeli“ i 3. bojnom (đurđevačkom) koja je 29/30. listopada napustila svoje položaje.¹⁵¹¹

Problema s moralom bila je svjesna i OZ Bjelovar te je pukovnik Ivan Plasaj intervenirao na Radio-Bjelovar da idu novinari na crtu obrane intervjuirati bjelovarske, čazmanske i đurđevačke vojnike da o njima čuju obitelji.¹⁵¹² Ipak, izgleda da su Ivanićeve intervencije urodile barem djelomičnim uspjehom. Dana 31. listopada 1991. na svoje položaje vratila se jedna satnija i prateći vod 2. bojne iz Čazme, a pristigla je i satnija iz Garešnice koje ulazi u sastav 2. bojne iz Čazme.¹⁵¹³ O situaciji u Bairu tih dana Ivanić piše u svojim memoarima:

„Kad smo ovladali prostorom Baira, ondje nije bilo struje pa je izgledao avetinjski danju, a da ne govorimo kako je bilo tek noću. (...) nismo raspolagali niti dovoljnim brojem branitelja koji bi u manjim rastojanjima zaposjedali obrambene položaje. (...) Izuzetno teško je bilo zadržati branitelje na ovom prostoru, a pogotovo noću. Koja god postrojba je u to vrijeme posjela obranu Baira, tražila je na sve moguće načina razloge napuštanja mjesta. Snage agresora bile su na položajima Trokuta, Brezova i

¹⁵⁰⁷ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 88.

¹⁵⁰⁸ Rozario, ROZGA, *Povijest djelovanja OG „Posavina“* 9. 10. 1991.–10. 7. 1992., 5.

¹⁵⁰⁹ Intervju sa Stjepanom Ivanićem, 20. II. 2017.

¹⁵¹⁰ ASI, RH, 105. brigada, Op. br. 20., zapovijedniku „A“ čete, 30. 10. 1991., Zapovijest za upotrebu,

¹⁵¹¹ ASI, RH, 105. brigada, op. br. 25., OG „Posavina“, 31. 10. 1991. Izvještaj.

¹⁵¹² Ivan, Plasaj, *Kako se oslobađala Bilogora*, 25. 10. 2001.

¹⁵¹³ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 113.

sela Donje i Gornje Kričke i s tih položaja danonoćno su otvarale vatru ne štedeći streljivo. Pretpostavljam da su i oni proživljavali iste probleme u svladavanju straha u svojim redovima.“¹⁵¹⁴

Jedan pripadnik đurđevačke bojne ovako je opisao svoj tadašnji boravak u Bairu i odlazak kući: „Nakon par dana padaš s nogu. Pretvorili smo se u zombije. Nemaš psihičke, a ni fizičke kondicije. I to je ubrzo došlo samo po sebi. Kad nam je došla smjena, autobusi su došli u Novi Grabovac (na prvu liniju s ugašenim svjetlima) jer dečki nisu imali snage za hodati. Čim su sjeli u autobus zaspali su. Problem ih je bil probuditi kad smo stigli doma.“¹⁵¹⁵ Zbog nedostatka snaga za držanje Baira zapovjedništvo 105. brigade Hrvatske vojske stalno je izražavalo bojazan kako taj prostor zadržati „kad neke postrojbe bez odobrenja napuštaju svoje borbene redove.“¹⁵¹⁶ Dana 2. studenog 1991. ponovo su učestali preleti zrakoplova JNA zbog čega je vod PZO u više navrata otvarao paljbu. Slijedećeg dana 3. studenog 1991. pukovnik Ivan Plasaj, načelnik OZ Bjelovar je obavijestio Zapovjedništvo Operativne grupe „Posavina“ da će se tijekom sutrašnjeg dana 105. brigada Bjelovar, u kojoj su i dalje prisutni problemi, biti zamijenjena sa 117. brigadom Hrvatske vojske iz Koprivnice.¹⁵¹⁷

Povodom povlačenja 105. brigade Hrvatske vojske 4. studenog 1991. v. d. zapovjednika brigade Zlatko Ferenčević¹⁵¹⁸ zapovijeda da se 1. tenkovska satnija i mehanizirana satnija izvuku u rajon Gakova i maskiraju u istome, te da otpočnu sa pripremama za slijedeća bojeva djelovanja, a jedna tenkovska satnija ostaje u Pakracu. Za zapovjednika OKMB postavlja se Damir Ivančić.¹⁵¹⁹ Dana 4. studenog položaji brigade su u vremenu od 12.00 do 20.00 predati 117. brigadi Hrvatske vojske te je sljedio povratak u matične vojarne. Pravci izvlačenja bili su:

1. bojna Bjelovar – pravac marša: Kozarice-Garešnica-Bjelovar
2. bojna Čazma – pravac marša: Torovi – Garešnica-Čazma
3. bojna Đurđevac – pravac marša: Novi Grabovac, Garešnica – Bjelovar – Rakitnica – Đurđevac.

¹⁵¹⁴ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 114.

¹⁵¹⁵ <http://www.forum.hr/showthread.php?p=51339266#post51339266> – Bili smo vojnici (pristup 2. II. 2019.)

¹⁵¹⁶ IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, n. dj., 115.

¹⁵¹⁷ Martinić Jerčić, *Oslobodilačke operacije...*, 89 Davor., Marijan, Put bjelovarskih ratnika u Domovinskom ratu, *Bjelovarac*, 2. VIII. 2018., 21.

¹⁵¹⁸ Zbog sukoba zapovjednika 105. brigade S. Ivanića za zapovjedništvom OZ Bjelovar on je smijenjen sa položaja zapovjednika 105. brigade 2. studenog 1991. godine kao što piše u zapovjedi o razrješenju: „Nije uspio uspostaviti efikasan sistem rukovođenja i komandiranja u brigadi...“. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 117.

¹⁵¹⁹ Arhiv Udruge 105. brigade, RH, MORH, GS OS RH, Vojna pošta 2127, Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991 godinu, Klasa: 801-02/97-02/03, Ur. br. 2127-01-97-02, 20. ožujka 1997.

Bilo je predviđeno da se pripadnici 105. brigade Hrvatske vojske odmore od 5. studenog do 11. studenog 1991. te da su u to vrijeme izvrši obuka jedinica i nadopuna naoružanja.¹⁵²⁰

Bojazan da će srpske snage iskoristiti ove teškoće u kojima se našla 105. brigada Hrvatske vojske i njenu smjenu se ostvarila. Dana 6. studenog 1991. Jugoslavenska narodna armija i pobunjeni Srbi su se ponovo ukopali u selu Bair, dok su nasuprot njima u selu Kozarice i šire bili sada raspoređeni vojnici 117. brigade Hrvatske vojske iz Koprivnice koji su zamijenili 105. brigadu. Oni su 6. studenog 1991. bili napadnuti teškom topničkom vatrom i djelovanjem VBR-a, a usljedio je i srpski protunapad. Tom prilikom su poginula dva, a ranjeno je 15 vojnika iz 117. brigade HV-a ¹⁵²¹ No, snage JNA i pobunjenih Srba su kratko držale položaje u selu Bair, jer je 15. studenog 1991. Hrvatska vojske krenula u protunapad pri čemu je uz selo Bair oslobodila i selo Popovac Subocki.¹⁵²²

Djelovanje 105. bjelovarske brigade Hrvatske vojske na zapadnoslavonskom bojištu tijekom listopada i studenog 1991. godine moramo promatrati u smislu da se ljudstvo te brigade prvi put suočilo sa ratnom zbiljom. Usprkos određenom nesnalaženju, kroničnom nedostatku oružja i opreme, ponekad nejasnim hijerarhijskim i zapovjednim odnosima unutar brigade i prema OZ Bjelovar, bojno djelovanje određenih dijelova brigade možemo ocijeniti pozitivno. Generalno možemo se složiti s Marijanovom ocjenom da je krajnji rezultat Operativne grupe „Posavina“ od 29. listopada 1991. bio daleko ispod željenog, jer je jedino na pomoćnom pravcu pri zauzimanju sela Bair postignut uspjeh, iako se kasnije pokazalo dosta slabosti oko držanja toga sela. Bilo je mnogo kritika cijeloga boja posebno od strane zapovjednika 151. brigade Hrvatske vojske iz Samobora čije je četa kod Blatuše pretrpjela znatne gubitke. „Najveća vrijednost u napadu bila je u činjenici da se nakon dugotrajne obrane krenulo u napad, što je u općoj slici hrvatskog ratišta – odsudna obrana, bio presedan.“¹⁵²³ Jedan drugi analitičar Rodo-

¹⁵²⁰ RH, 105. brigada, Op. br. 41, Zapovjed za odmaranje, popunu i obuku, 4. 11. 1991. (dokument u posjedu autora). No to nije bio završetak sudjelovanja pripadnika 105. brigade na zapadnoslavonskom bojištu. Potrebno je spomenuti da su se pripadnici 2. bojne 105. brigade od 29. studenog do 1. prosinca 1991. borili na slatinkom području.

¹⁵²¹ Ivan, BRATKOVIĆ, Ratne slike jednog dragovoljca (Iz ratnog dnevnika Željka Blaževića), *Podravski zbornik*, 1996., 23., Rozario, ROZGA, *Povijest djelovanja OG „Posavina“* 9. 10. 991.–10. 7. 1992., 5.

¹⁵²² ROZGA, *Povijest djelovanja OG „Posavina“* 9. 10. 991.–10. 7. 1992., 5. U protunapadu HV-a poginulo je tri, a ranjeno sedam hrvatskih vojnika. *1. gardijska brigada Hrvatske vojske Tigrovi*, MORH, Zagreb, 2012., 200.

¹⁵²³ MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, n. dj., 238-239. Spomenimo da je u tom boju zarobljen kapetan JNA Nebojša Kovačević od kojega su dobiveni prvi precizni podaci o snazi neprijatelja. Nakon mjesec dana intenzivnih borbi, hrvatska strana je saznala da se ispred njih nalazi 16. proleterska motorizirana brigada iz Banja Luke. Snage pobunjenih Srba bile su u zaleđu te brigade.

ljub Barić piše da u takvim okolnostima apsolutne agresorske nadmoći ne možemo govoriti o klasičnim vojnim operacijama ili bojnim napadima kao o posebnoj vojnoj kategoriji. Moguće je, prema Bariću, razmatrati samo neke od elemenata operacije kao obilježja ratnog djelovanja. Na svim područjima sukoba snage su činile organizirane postrojbe MUP-a, mobilizirane brigade Hrvatske vojske u nastajanju, samoorganizirane postrojbe dragovoljaca i snage Narodne zaštite. Ni za jedan prostor borbenog djelovanja neće se reći da su snage i sredstva točno definirani u smislu čimbenika vojne operacije. Također, prema Bariću, iznimka je bilo područje zapadne Slavonije gdje je potkraj 1991. godine uspješnim ujedinjavanjem bojnih djelovanja na operativnoj razini postignut odgovarajući rezultat.¹⁵²⁴

Da taj napad hrvatskih snaga nije bio slučajan i da se nagovještavao preokret na zapadnoslavenskom bojištu, dana 31. listopada počela je velika kombinirana operacija hrvatskih snaga „Otkos-10“ za oslobođenje okupirane Bilogore u kojoj na pravcu sjeverozapada sudjeluju i postrojbe iz Bjelovara: dvije satnije specijalne bjelovarske policije, protudiverzantska satnija 2. Operativne zone Bjelovar, samostalni vod ZNG Veliko Trojstvo, oklopno-mehanizirani vod iz sastava 105. brigade te policija iz Velikog Grđevca. Tom akcijom potpuno je, između ostalog, oslobođeno područje Bilogore i općine Grubišno Polje.¹⁵²⁵

IZVORI I LITERATURA:

NEOBJAVLJENI ARHIVSKI IZVORI:

Središnji vojni arhiv Ministarstva obrane Republike Hrvatske (SVA MORH)

fond 105. brigade

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCDR)

fond Komanda 32. korpusa JNA

fond 12., Dnevnik događanja TO Z. Sl. 26. X. – 10. XI. 1991

Hrvatski državni arhiv Bjelovar (HR-DABJ)

fond 403, Krizni štab Općine Bjelovar (1991.-1992.)

Gradski muzej Čazma (GMČ)

Dokumentacija Domovinskog rata u Čazmi – Ratni put 2. čazmanske bojne

¹⁵²⁴ Rodoljub, BARIĆ, *Hrvatska vojska u eri globalizacijske politike*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2012., 145.

¹⁵²⁵ Ivica, DEBIĆ, Ante, DELIĆ, *Otkos*, Matica hrvatska Grubišno Polje, UHBDDR Zagreb, Bjelovar, 1999., 103. Detaljnije u: Anđelko, MIJATOVIĆ, *Otkos-10.*, Udruga dragovoljaca i veterana Dom. rata – HMDCDR, Zagreb, 2011.

PRIVATNI ARHIVI:

Arhiv Udruge 105. brigade

Rasčlamba b/d 105. brigade HV za 1991. godinu (1997.)

Rasčlamba bojnih djelovanja čazmanske bojne za 1991., Ured za obranu Čazma (Franjo Molnar)

Ratni dnevnik 105. brigade HV-a

Arhiv Stjepana Ivanića (ASI)

razni dokumenti

Arhiv Đure Jonaša (AĐJ)

razni dokumenti

Ostavština Ivana Plasaja (OIP)

knjižice 1. i 2. „Podsjetnik Štab TO Bjelovar”

Uspomene iz Domovinskog rata 1991. godine

Ostavština Stanka Palića (OSP)

razni dokumenti

Dokumenti u posjedu autora

Rozario, Rozga, Povijest djelovanja OG „Posavina” 9. 10. 1991.–10. 7. 1992. (kopija)

Ostali dokumenti u posjedu autora (vidi bilješke)

Intervjui:

Intervju sa Stjepanom Ivanićem, 20. II. 2017

Intervju sa Mirkom Antolićem, 19. III. 2019.

Intervju sa Ivanom Frljužcem, 15. X. 2019.

Intervju sa Martinom Kranjcem, 28. XI. 2019.

Novine:

Bjelovarac (Bjelovar)

Moslavački list (Kutina)

Večernji list (Zagreb)

LITERATURA:

Knjige:

1. gardijska brigada Hrvatske vojske Tigrovi, MORH, Zagreb, 2012.

BARIĆ, Rodoljub, *Hrvatska vojska u eri globalizacijske politike*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2012.

- ĆURAK, Mato, *Mi smo htjeli. Domovinski rat 1990.-1995.*, Poglavarstvo grada Bjelovara: Bjelovar, 2007.
- ĆURAK, Mato, *Moji suborci*, Grafocentar, Bjelovar, 2008.
- ĆURAK, Mato, *Sjećanja na Domovinski rat 1990-1995.*, Matica hrvatska Ogranak Bjelovar – Grafocentar, Bjelovar-Zagreb, 2010.
- DEBIĆ, Ivica, DELIĆ, Ante, *Otkos*, Matica hrvatska Grubišno Polje, UHBDDR Zagreb, Bjelovar, 1999.
- DEVLIĆ, D. Radovan, *Štraseri – didaskalije*, Zagreb, 2009.
- Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2011.
- IVANIĆ, Stjepan, *Da se ne zaboravi. 105. brigada HV-a Domovinskom ratu (1991.-1992.)*, Udruga 105. brigade HV, Bjelovar, 2006.,
- IVANIĆ, Stjepan, *Lice i naličje Domovinskog rata*, Udruga 105. brigade Hrvatske vojske, Bjelovar, 2016.
- IVANIĆ, Stjepan, *105. brigada HV-a Bjelovar – zapovjednikovi zapisi*, Udruga 105. brigade Hrvatske vojske, Bjelovar, 2018.
- MARIJAN, Davor, *Domovinski rat*, HIP-Despot infinitus, Zagreb, 2016.
- MARIJAN, Davor, *Hrvatska 1989.-1992., Rađanje države*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2017.
- MARIJAN, Davor, *Novska u Domovinskom ratu*, HVIDRA Novska, Novska, 2009.
- MIJATOVIĆ, Anđeljko, *Otkos-10: prva uspješna oslobodilačka operacija Oružanih snaga Republike Hrvatske u Domovinskom ratu*, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Republike Hrvatske-Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2011.
- RAGUŽ, Jakša, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, Udruga branitelja 151. samoborske brigade, Samobor, 2006.
- STIPČIĆ, Rudi, *Napokon smo krenuli...*, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 1996.
- Članci:**
- BRATKOVIĆ, Ivan, *Ratne slike jednog dragovoljca (Iz ratnog dnevnika Željka Blaževića)*, *Po-dravski zbornik*, br. 22., 1996., 17.-26.
- Franjo, KOVAČEVIĆ, Đuro, CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos – 10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv. 8., 2014., 471.-488.
- IVANČIĆ, Z. Ivan, *Domovinski rat na području bivše općine Pakrac*, *Essehist*, br. 7., 2015., 124.-134.
- KARAULA, Željko, *Krizni štab Bjelovar (1991.-1992.)*, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički HAZU u Bjelovaru*, br. 8., 2014., 163.-189.

- KARAULA, Željko, Osvajanje vojarne JNA „Božidar Adžija“ u Bjelovaru 1991. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 1., 2007., 7.-25.
- KARAULA, Željko, Sudjelovanje 105. brigade Hrvatske vojske iz Bjelovara u obrani Istočne Slavonije (studeni 1991. – srpanj 1992.), *Zbornik Domovinski rat i njegovi društveno-ekonomski odrazi na razvoj hrvatskog istoka*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2016., 169.-192.
- MARIJAN, Davor, Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv. 8., 2014., 17.-44.
- RAGUŽ, Jakša, Boj za „Trokut“, *Vojna povijest*, br. 9., prosinac 2011.
- RAGUŽ, Jakša, Borbeno djelovanje Posebne jedinice policije Policijske uprave Bjelovar „Omega“ 1991. godine, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, br. 8., 2014., 71.-131.
- URODA-KUTLIĆ, Jasmina, Bujavica – prvo oslobođeno mjestu u Domovinskom ratu, *Zbornik Moslavine*, XIII, 2012., 94.-103.

Doktorske disertacije:

- Natko Martinić Jerčić, Oslobođilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine, Hrvatski studiji, Zagreb, 2014.

World Wide Web:

- <http://kusonje91-93.synthasite.com/spomen-soba.php> (pristup 7. I. 2017.).
- <https://povijest.net/2018/?p=2760> (2. III. 2020.)
- <https://www.youtube.com/watch?v=1zDHy9J7URo> (pristup 2. III. 2019.)
- <https://vojnepovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/straseri-jedinica-dragovoljaca-drugi-dio-1361257> (3. III. 2020.)
- <http://www.djurok.com/sud-protiv-odluke-suda/> (pristup 2. III. 2019.)
- <http://www.forum.hr/showthread.php?p=51339266#post51339266> – Bili smo vojnici (pristup 2. II. 2019.)

SUMMARY

Abstract: At the beginning of October 1991, preparations began within the 105th Brigade of the Croatian Army from Bjelovar for the movement towards the West Slavonian battlefield, where the military pressure of the Yugoslav People's Army and insurgent Serbs on the Croatian defense was strong. Parts of the brigade made an important contribution to the liberation of the first liberated place on the Novljan battlefield in the village of Bujavica, while the attack on the neighboring occupied town of Lovska was unsuccessful. After that, the 105th Brigade was engaged in Operation „Orkan-91“ within the Operational Group „Posavina“. According to the idea of that operation, the forces of the Operational Group „Posavina“ on the stretch Novska – Nova Gradiška should be joined, the Yugoslav People's Army and the rebel Serbs in the area of

Lipik and Pakrac should be cut off and the Bjelovar Operational Zone should be allowed to destroy them. However, despite some successful moves and the liberation of parts of the Croatian territory occupied (the village of Bair) within the 105th Brigade, there were significant losses in manpower (battle for the Triangle), which significantly in the moral sense shook the brigade. Although the brigade was ready to keep its positions, it was withdrawn to Bjelovar at the beginning of November 1991, by order of the Bjelovar Operational Zone. The work on the basis of the initiated project of making a scientific monograph of the 105th Brigade, archival sources, literature and oral history provides basic information about the war journey of members of the 105th Brigade who engaged and fought in the area.

Keywords: 105th Brigade, Bjelovar, West Slavonian Battlefield, 1991